

СВОБОДА НАРОДАМ — СВОБОДА ЛЮДИНІ!

ВІСНИК
THE HERALD
Суспільно-політичний місячник

З М І С Т

	стор.		стор.
І. В-к — Бюджет імперського „миру”	1	Др. Я. Гриневич — Рефлексії в століття смерти творця „Конрада Валенрода”	25
В. Січинський — Англіїці про Московію і Україну XVI ст.	4	Від Редакції	28
А. Орликовський — В країнах НАТО	11	М. К. — Маяли прапори	29
Е. М. — Живий Шевченко	14	Др. О. Соколишин — Відгомін поїздки Яр- Стецька	31
О. Теліга — Усе — лише не це	17	Советські журналісти невдоволені	32
Ф. Одрач — Людина без долі	18		
Д. Донцов — Пам’яті В. В. Радзимовської	20		

ОРГАН ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ СВОБІД, УКРАЇНИ

Рік X Ч. 2 (88)
YEAR X № 2 (88)

ЛЮТИЙ — 1956
FEBRUARY — 1956

ЦІНА 50 ЦЕНТІВ
PRICE \$ 0.50

ВІСНИК

I. В-к.

БЮДЖЕТ ІМПЕРСЬКОГО „МИРУ”

Слово мир в російській мові має подвійне значення. Мир в зрозумінні спокій, немає війни, і „мир” — всесвіт. (який з Москви хочуть зруйнувати). На заході люблять говорити про мир, бо всі, мовляв, хочуть спокою. А в Москві, коли з посмішками говорять про мир, марять про всесвіт. Оце в кінці грудня м. р. Верховна Рада затвердила державний бюджет Советської Імперії. Не збираюся аналізувати його, а подаю кілька завваг відносно витрат на промисловість. Советська преса, описуючи дискусії, не нахвалиться, як то депутати тішились, підкреслюючи великі досягнення, бо бюджетні витрати на „оборону” зменшилися з 112,1 мільярдів карбованців в 1955 р. до 102,5 мільярдів в 1956 р. До загального бюджету витрати на оборону в 1955 р. виносили либонь 19,9 проц., а в 1956 р будуть виносити 18 проц. Миролюбні аналітики по цьому боці в тім зменшенні на один відсоток ладні бачити вияв миролюбивої політики. Чи так воно є?

Міністр фінансів Імперії, Зверев, докладаючи про бюджет Сесії, підкреслював і наголошував також скорочення військових витрат. А коли зачіпав витрати на капіталовкладення, то як великий осяг, відзначив, що вони в 1956 р. будуть в сумі 160,8 мільярдів крб. в цінах на 1 липня 1955 р. і „перевищують витрати на капіталовкладення проти 1955 р. на 15 проц.”. А в отих капіталовкладеннях вся й заковика. Велика частина військових витрат, які звать витратами на оборону, ховається в бюджеті асигнувань на важку промисловість. Всі видатки пов'язані з атомовою зброєю приховуються видатками на наукові відкриття, досліді, — цілком миролюбиві ніби заходи, а витрати на оборону депутатам і світові показуються тільки ті, що йдуть непосредньо на міністерство оборони. Не легка ж промисловість виробляє гармати й танки та інші

різні військові споруди. Отже, бюджетні видатки на військову оборону й цього року, як не пробує довести советська преса, не зменшились, а значно збільшилися. Тяжка промисловість буде виробляти в 1956 р. для „миру” не менше, а більше танків, гармат та інших військових машин. Советський бюджет і плянування дуже заплутані. Така промовиста річ, як цифри в них не говорять самі за себе, а їх треба вишукувати, розбиратись, щоб бодай наближено збагнути політику цифр. В цьогорічному бюджеті кидається у вічі величезні витрати на капіталовкладення для тяжкої промисловости і надмірно мізерні асигнування для легкої промисловости.

За останні два роки в советській пресі питання про легку й важку промисловість не раз ніби обговорювалось на сторінках урядової й всемогучої партійної преси. Делікатні спроби піднести легку промисловість, що виробляє речі для широкого вжитку, найшли найрішучійший засуд колективного кремлівського керівництва. Покликаючись на Леніна — Сталіна та імперські інтереси (побудова соціалізму), московський ханат урядово засудив ті обережні виступи про збільшення уваги легкій промисловости. Прийнято курс, що тільки форсування важкої промисловости, яка виробляє виробничі знаряддя, забезпечить перемогу. Економічна наука советська возвела урядові приписи в абсолютний закон советського розвитку, від якого не може бути жадних відхилень. І мирний бюджет цього року, кермуючись отими „науковими” засадами, узаконив величезні витрати на важку промисловість, значно збільшивши диспропорцію проти асигнувань минулого року на важку й легку промисловість.

В проекті бюджету минулого року витрати на важку промисловість мали виносити 101,2 мільярдів карбованців, а відповідні затрати на легку промисловість 10,6 мільярдів, цебто в де-

сять разів менше. В цьогорічному бюджеті, як не намагався це обійти Зверев в доповіді, та диспропорція разючіша, ніж минулого року. Мізерність бюджетових асигнувань на легку промисловість при величезних вкладах на важку промисловість. Не інакше є і з асигнуванням на капіталовкладення, збільшення на які в бюджеті вважається за поступ. Вони в бюджеті із власних засобів виробництва в 1956 р. для тяжкої промисловості будуть виносити 96,6 мільярдів карбованців, а для легкої промисловості — 7,8 мільярдів карбованців, цебто в 12 разів менше, як у важкій. Навіть для советської практики диспропорція завелика.

Як і вся політика в Імперії бюджет її дуже завуальований. Коли б виділити бюджетові видатки на капіталовклади для важкої і легкої промисловості з усього бюджету, то співвідношення між ними було б не менше як 25: 1. В цьому співвідношенні „політика миру” советської Імперії. Вона хоч ніби й не нова, але в цьогорічному бюджеті ще більш увиразнена. Важка промисловість, більше ніж досі, стає знаряддям імперської економічної експанзії і вироблятиме зброю для війни як останнього етапу політики імперії.

В квітневому числі за 1955 р. журналу „Плянне господарство” видрукована стаття міністра фінансів Зверева „Державний бюджет завершального року 5-ї п'ятирічки”. В ній є декілька цікавих деталей, які увиразнюють генеральну політику кремлівського уряду. В статті, наведені цифри розподілу прибутків від важкої й легкої промисловості. Цей розподіл в минулому році мав виглядати так: (в мільйонах карб.)

	промисловість	
	важка	легка
Всього прибутків	53.448	35.271
з них:		
відраховується в державний бюджет	37.151	29.523
Залишається на власні обігові засоби	3.590	244
Відраховується на капітальне будівництво	8.896	1.326

Так розподілялися прибутки при асигнуваннях на важку промисловість 101.2 міль. карб., а на легку 10.6 міль. карб.

Як бачимо з таблиці, державний бюджет забирає з прибутків важкої промисловості одну третину асигнувань на неї, а з легкої промисловості в три рази більше від того, що на неї асигнувалося. Це значить, що легка промисловість Советського Союзу не тільки, що не одержує з державного бюджету, а з своїх прибутків постачає важку промисловість. Як вже згадувалось, в легкій промисловості виробляються речі широкого вжитку, а в важкій, крім знарядь виробництва, виготовляється військова техніка в час миру. Цифри таблиці промовисті й не потребують аналізу, вони найкраще заперечують недолугі спроби декого шукати в політиці Кремля змін за останні роки.

Отой державний протекціонізм над важкою промисловістю, що виробляє знаряддя виробництва й зброю, триває більше як чверть століття. В нормальному господарстві, з вільними економічними відносинами, такий стан був би неможливий в Советському Союзі з його тоталітарною політикою, він є можливий. Більше того, спираючись на розвиток важкої промисловості, яка у великій мірі фінансується за рахунок легкої промисловості, цебто того ж споживача, кремлівські політики ставлять перед собою такі завдання:

1) Накинути сателітним країнам цілковиту економічну залежність від економіки Росії. А через економічне узалежнення їх (сателітів) облегчити і прискорити повне політичне поневолення їх. На початку створити (й це здійснюється) советську економічну імперію, за якою буде проголошена імперія політична — єдина й неподільна.

2) Через продукцію важкої промисловості

“VISNYK” — “THE HERALD”

Published by the Organization for Defense of Four
Freedoms of Ukraine Inc.

Monthly except July and August when bi-monthly.

“Second class mail Privileges Authorized at
New York, N. Y.”

I. Wowczuk Editor in Chief.

Address: P. O. Box 304, Cooper Station
New York 3, N. Y.

здійснювати економічну експанзію імперії поза сферами теперішнього впливу ССРСР, а з цим зміцнювати її політичні впливи в поза європейському світі.

Вже нині через виробництво тяжкої промисловості ССРСР має змогу узалежнити економіку сателітних країн від імперської. Підводячи підсумки десятирічного розвитку економіки народної Польщі, заступник директора партійної школи при ЦК польської Компартії М. Погорілле пише про стан в Польщі:

„Немає ні одної важливої галузі промисловості, яка б в широких масштабах не користувалась постачанням промислового обладнання Советського Союзу. Вугільна промисловість одержує вугільні комбайни, ваптажні, виробові й виробово-вантажні машини й інші. Нафтова промисловість одержує апарати для буріння, бурові вежі й другі устаткування. На будівельних роботах застосовуються советські землечерпалки й крани. Хемічна промисловість одержує з ССРСР апаратуру для своїх заводів. В усіх без винятку галузях народнього господарства виконання завдань відновлення й індустріялізації були б не можливі без советських машин і обладнання. (Вопроси економіки, липень 1954 р. стр. 81).

Такий стан не тільки в одній Польщі, а у всіх сателітних країнах. Узалежнюючи розвиток вирішальних галузей промисловості сателітних країн від советської важкої промисловості, Москва готує в недалекому майбутньому цілковите політичне „возз'єднання” їх в одній советській сім'ї під опікою найвидатнішої нації русскої. В цьогорічному бюджеті та політична лінія не тільки збережена, а ще більше увиразнена. Та на цьому не обмежується роля важкої промисловості в економічній експанзії імперії.

Починаючи з 1953 р., ще за життя Сталіна, посилилась економічна активність Советського Уряду на Далекому й Близькому Сході. Це не значить, що до 1953 р. були відсутні економічні зв'язки з тими країнами. Вони були, але не виходили з рямців звичайної торговельної діяльності. А з 1953 р. советський уряд виявив настерливе бажання до непосредньої участі в індустріялізації економічно відсталих країн.

Вже на IX Сесії економічної комісії Об'єднаних Націй для країн Азії й Далекого Сходу, що відбувалася в лютому 1953 р. в Бандунзі, представник Советського Союзу Немчіна, протестуючи проти колоніяльного характеру допомо-

ги відсталим країнам, яку дають західні держави, а головню ЗДА, домагався звернути увагу „на розвиток (на Сході) національної промисловості, вказуючи на машинобудівельну галузь, хемічну промисловість, переробку сировини, тощо”. В жовтні 1953 р., коли в ОН розглядали пляни технічної допомоги відсталим країнам на 1954 р., представник ССРСР перше заявив, що Советський Союз асигнує на цю допомогу 4 1/2 міль. карб. Ці асигнування не йдуть через ОН, а непосредньо реалізуються через економічні міроприємства у відсталіх країнах під керівництвом советських фахівців. Сума хоч і не велика, але для початку поважна.

Слідом за цим прийшли двобічні договори з країнами на „пільгових умовах”. В грудні 1953 р. складено умову з Індією на 5 років. За нею передбачалось не тільки „поставки окремих промислових товарів, але й повного комплектного обладнання для різних промислових підприємств”. „Ізвестія” писали, що „Советський Союз дасть технічну допомогу через посилку фахівців до Індії, які будуть допомагати встановлювати й експлуатувати промислові й сільськогосподарські обладнання”, та проектуватимуть і плянуватимуть будівництво різних підприємств. („Ізвестія” 4.12.53). За цією ж умовою Советський Союз зобов'язався побудувати в Індії великий металургійний комбінат. Щоправда історія з побудовою його не пішло гладко, бо Індія тричі бракувала обладнання, яке занаряжали з Москви, вимагаючи найновішого. Та це суті політичної експанзії не міняє. Не буде свого, то куплять в англійців англійське, або перекуплять американське, а „помагатимуть”.

Аналогічні умови складено і з Афганістаном, мабуть і з Бірмою та Індонезією, а нині обіцяється Пакістанові всякі допомоги і пробується нормалізувати відносини з Турцією. Відомим є, як Москва щедро запропонувала Єгиптові допомогу в будівництві великої гідротехнічної споруди над Нілом. Цих кілька фактів унаочнюють советську економічну експанзію на Схід, яка стала можливою через посиленні вклади з державного бюджету в важку промисловість.

Тому-то і в цьогорічному бюджеті „миру” таку увагу приділено витратам на важку промисловість, яка виробляючи знаряддя виробництва, уможлиблює експанзію Советської Імперії

В. Січинський

АНГЛІЙЦІ ПРО МОСКОВІЮ І УКРАЇНУ 16-ГО СТОЛІТТЯ

Більше і глибше зацікавлення Сходом Європи поміж британцями помітне щойно в XVI столітті. З того століття вже відомі подорожі англійців, що відвідували північну Московщину і спеціально Москву.

Англійці, як представники морської держави і завзяті мореплавці, шукали зв'язків зі Сходом Європи головно морським шляхом. Зв'язок з

Чорним морем був майже зовсім перерваний, відколи Дарданельську протоку і Царгород обсадили турки. Англійці почали шукати і випробувати великий північний шлях через Льодовий Океан і Біле море, що був „найближчим” морським шляхом з Англії до Москви. Багато зусиль і матеріальних засобів коштувала англійцям ця морська дорога, коли врешті стала здій-

далеко за межі її. Мирний бюджет цього року в дійсності не мирний, а є бюджетом наступу на Схід через допомогу для розвитку „національної промисловості” відсталим країнам советським обладнанням і з советськими фаховими силами. Він є бюджетом економічної війни, яка що далі то більше буде розгорятися на тих просторах. А весь тягар тієї політики будуть нести непосредньо поневолені комуністичною Росією народи, а посередньо й народи країн, чії економічні інтереси стають поважно загрожененими на Сході.

**

Не раз бувало в історії Імперії так, що політики її, рятуючись від внутрішніх тисків народів, скутих імперськими обручами, шукали рятунку в зовнішніх авантюрицьких плянах. Так було в 1905 р., мало це місце і перед першою (1914 р.) та другою світовими війнами. Нинішня зовнішня політика у великій мірі є спробою рятувати обречену імперію від тиску народів на імперсько-большевицькі обручі.

„Правда” і „Ізвестія” за січень ц. р., крім бомбастики пов'язаної з підготовкою до XX. З'їзду Партії, багато говорили про недоліки внутрішньої агітації. Вказувалось на те, щоб та агітація не „розбуджувала у людей бажання працювати”, „не розвивала творчої ініціативи й активності в боротьбі за рішення партії й уряду”. Скептики скажуть, що це не нове. Так, але деякі й нові нотки є в отому розпачливому захопленні до ініціативи. В чому? Кореспондент „Правди” вказує, що „на фарми доярками і скотарями, пастухами, телятницями, свинарками, відряджено понад 3.000 комуністів і біля 5.000 комсомольців”. І це, либонь, стосується однієї області. Авангард „передової нації” змушений

доїти коров, годувати свиней, плекати телят, бо народи уярмлені не мають бажання працювати, не виявляють ініціативи в праці. В київській області, як пише кореспондент, „стало правилом, що в час напружених робіт з Києва мобілізується десятки тисяч громадян на роботу в колхозах. В той же час велика кількість колхозників не бере участі в суспільній праці”. Так, виглядає дійсність на сторінках „Правди” й „Ізвестій”.

Коли в Петербурзі в середині XIX ст. валкували над проблемою чи дати волю кріпакам, чи ні, один з мудріших поміщиків Правобережної України в доповідній записці, щоб довести konieczність реформи, переконував царський уряд, що кріпацька праця стала цілком непродуктивною. Як пошлеш їх (кріпаків) полоти льон, писав він, то вони більше витолочать, ніж виполюють. Аналогічна ситуація і в нинішній індустріялізованій імперії, економіка якої базується на рабській праці поневоленних народів. Імперська партія змушена посилати свої кадри доїти коров, плекати свиней, а на жнива і збирання буряків мобілізувати горожан Києва. Так багато не надоять і не назбирають, коли партія „найпередовішої нації”, опинилася в політичній ізоляції серед мовчазних, наскрізь ворожих до імперії народів.

Це бачать і розуміють в кремлівському ханаті, готуючись до партійного з'їзду. По всій імперії йде ретельний перегляд партійного апарату, виробляються відповідні, потрібні для ханату, напрямні, — іде передз'їздова репетиція. Зовнішня активна й цілеспрямована політика, досі не безуспішна, помагала і облегчувала ханатові утримувати існуючі внутрішні відносини.

снюватися, як регулярна, особливо в торговельних зв'язках. Ще гіршою була суходільна дорога з Архангельську над Білим морем до самої Москви, яку англійці-мореплавці переносили особливо тяжко. З великим зусиллям, добравшись до Москви, англійці вважали свій маршрут вповні завершеним, а саму Москву, як кінцевий пункт тих далеких, малозаселених і диких просторів Східної Європи. Пройшло ще чимало часу, коли згодом ті англійські та інші подорожники, зважувалися подорожувати з Москви на південь чи південний захід або проникати туди іншими, суходільними дорогами і так, на власні очі, побачити українські землі та населення.

Перші англійці, що відвідували Москву, перейшовши великий північно-морський шлях, були звичайно купці, представники англійських торговельних і дипломатичних місій. Їх завданням було, переважно, знайти нове джерело сировини, особливо для корабельного будівництва і навігації. Зайняті своїми торговельними справами, вони мало звертали уваги на питання загального характеру, побуту, звичаїв московського та інших народів. Деякі з них вели свої денники і записували свої враження з подорожі, як Дженквінсон, Горси, Рейтенфелс Ченслер, Коллінс, Остел, Флетчер.

Ціннішими є записки представників дипломатичних місій, які торкаються загальних питань устрою, способу правління і цілого життя Московського князівства чи то царства. Тоді вони торкаються і сусідніх народів і держав, згадують також українців. В тому відношенні для нас більше значення мають записки Горси, Остела і особливо Флетчера. Записки Остела цікаві тим, що автор, один з перших, їхав суходільними шляхами з Царгороду до Польщі і через її терени західного Поділля. Особливе значення має велика книга Д. Флетчера про Московію, як тло і підставова причина відносин на Сході Європи. Без розгляду і цитування праць Д. Горси і Д. Флетчера, взагалі неможливо собі скласти правдивий образ московсько-українських взаємовідносин не тільки в добу цих авторів, кінця XVI століття, але також пізніших часів.

Джером Горси (Sir Jerome Horsey), відпоручник англійського уряду в Москві, головню в торговельних справах, що був там в роках 1572-1584, повернувшись до Англії після 12-річного

перебування в Москві, написав спогади під заголовком: „The Voyages of Master Jerome Horsey over Land from Moscov, 1584.

Перебуваючи в Московії за доби Івана Грозного, Д. Горси не був вороже наставлений до Московії, а описує лише факти з тиранії і садизму московського царя, зокрема його способів терору над сусідніми народами і племенами, які здобувало московське військо розбіжницькими війнами. Про самого царя Д. Горси пише:

„Цар жив у великій тривозі і боявся зрад і змов проти себе, кожного дня він їх викривав і проводив багато часу в слідствах, знущаннях і катуваннях своїх військових і вельмож, яких вважав ненадійними. Головна насолода царя, руки і серце якого були обгарнені кров'ю, полягала в тому, щоб придумувати нові форми знущань, смертельних катувань тих, на котрих він гнівався, або на котрих падало найбільше підозріння”...

Д. Горси докладно описує катування і тортури, які придумував сам цар і сам був присутній на них, а які перевищують найбільші фантазії і найгіршу хвору уяву людини. Їх тяжко переповідати вже з пошани до людської гідності та елементарних основ моралі. Але не можна замовчувати фактів, описаних Д. Горси, при завоюванні московським військом сусідніх племен і народів, бо це саме було, хоч трохи згодом, при здобуванні України.

Під час лівонської війни, коли цар здобував північні області, Д. Горси пише: „Було чути страшні стогони, робилися жахливі вбивства, топили, палили, захоплювали жінок і дівчат. Не зважаючи на мороз, безжалісно оголювали їх, ізв'язавши до купи трьох або чотирьох разом, прив'язували до хвостів коней і волочили таким способом, одних живцем, інших мертвими, обгарнюючи кров'ю дороги, залишали груди трупів жінок, дітей, старців”...

При здобуванні міста Великого Новгороду, Іван Грозний наслав на місто 30 тисяч татар і 10 тисяч „стрілків” особистої царської охорони. „Вони гвалтували жінок і дівчат, грабили все що знаходили цінного: дорогі камені, срібний посуд та гроші. Вбивали старих і молодих, палили цілий їхній домашній скарб, товари, склепи з воском, льоном, шкірами, сіллю, вином, полотном. Розтоплений віск і сало струм-

ками текли вулицями, разом з кров'ю 700 тисяч чоловіків, жінок, дітей. Річки наповнювались кров'ю людей і худоби, мертві тіла котрих, що вкидалися до р. Волхов, зупиняли течію цієї ріки"... Такий терор і варварська розбещенність тривала шість тижнів.

Під датою 10. червня 1584 року, Горси пише про жовнірів (найнятих вояків) на Московщині: „Прийшло до Москви 1.200 польських панів, відважних вояків і порядних людей, які пропонували імператорові (цареві) свої послуги і були прийняті; в той самий спосіб черкаси (українці) та люди інших національностей прийшли і пропонували службу”.

Д. Горси привіз з Москви до Англії різні книги і між іншим біблію видану в Острозі в 1581 р., що тепер, за відомостями С. Бонина, переховується в Бритійському музею в Лондоні (Sign. 12203). Цей примірник має надпис: „Книга належала Івану Грозному і була привезена до Англії в 1581 р. паном Джеромом Горси”.

Генрі Остел (Henry Austel) написав опис подорожі з Венеції і Царгороду через Молдавію і Польщу і дещо торкається Поділля і Галичини. Його денник має заголовок: „The Voyage of Master Henry Austel by Venice and Thence to Ragusa over Land, and Constantinople; and from Thence by Moldavia, Polonia, Silezia and Germany to Hamburg”, видання 1586 р. Частина подорожі Г. Остела через Поділля і Галичину невелика і записана фрагментарно: „Дев'ятнадцятого жовтня (1586) ми приїхали до Zostchen (правдоподібно Choctzyn або Хотин), що є останнім містом Богданії (Bogdania) на річці Дністер, яка відділяє згадану (місцевість) провінцію від Поділля. Двадцятого жовтня ми минули Дністер і приїхали до Кам'янця (Samyanetz) на Поділлі, що підлягає польському королю; це одно з найсильніших міст, щодо уміщення і природнього укріплення. Двадцять першого приїхали до Скали (Skala). Двадцять другого до Золочева (Slozow). Двадцять четвертого (жовтня 1586) до Львова (Leopolis), що знаходиться в Білій (Alba) Русі, так само, як більшість країни поміж Кам'янцем і ним (Львовом). Це місто — Львів добре побудоване, має добру владу, повне руху і багатства; тут ми пробули п'ять днів”.

Джилль Флетчер, англійський посол в Москві, залишив незвичайно інтересний опис Мос-

ковії, вперше виданий в Лондоні в 1591 р. під заголовком „Про російську державу або спосіб правління російського царя, котрого звичайно називають московським царем”. Книга Д. Флетчера це найвизначніший твір старих часів про Московію, а zarazом перший більший твір англійського автора про відносини в московській державі та прилеглих державах і краях, зокрема про Україну.

Джилль Флетчер (Giles Fletcher) народився в Кенті в Англії, закінчив Кембриджський університет з науковим ступенем доктора юридичних наук. В 1588 р. був призначений англійською королевою Єлисаветою I послом у Москву для створення „дружнього союзу і відновлення торговельних зв'язків” поміж Англією і Московією. Д. Флетчер перебував у самій Москві від 25 листопада 1588 р. до 6 травня 1589 р. Цікава сама історія видань твору Д. Флетчера.

Після „щасливо” відбутої подорожі англійського посла і вироблення з московським царем відповідної торговельної умови, до Москви поїхали англійські купці для практичного і фактичного переведення в життя товарообміну. Але коли в 1591 році вийшов у світ твір Д. Флетчера, то московський уряд zaraz же „натиснув” на англійських купців у Москві і ті звернулися, ніби від себе, з домаганням до свого уряду в Лондоні, щоб той не допустив до поширення видання. Властиво ціла та справа досі належно не висвітлена, але залишається фактом, що англійський міністер Сесіль наказав заборонити продаж книжки Флетчера та знищити цілий наклад. Тому зберіглося лише кілька примірників книги, а поміж ними в Бритійському музею в Лондоні і Публичній Бібліотеці в Нью Йорку.

Цікаво відмітити, що в межах Росії перший переклад на російську мову спорядив відомий український вчений проф. О. Бодяньський в 1848 році. О. Бодяньський користувався в світі вчених великою пошаною, був професором університету в Москві та секретарем „Императорского Общества истории и древностей российских”. Але видання О. Бодяньського було конфісковане самим міністром освіти вже за дві години після появи книги і то не зважаючи на те, що книга перейшла тяжку і морочливу офіційну цензуру (попередній дозвіл) того самого російського уряду! Вже роздані примірники членам „Импе-

раторського Общества" були відібрані від власників, а цінний наклад замкнено під строгим „запретом". Мало того, самого проф. Бодянського покарано — „суспендовано" і заслано до провінційного університету в Казані. Однак О. Бодянський мав чималі впливи, тому демонстративно відмовився від нового призначення та взагалі зрікся служби в міністерстві освіти.

Подія наробила чимало розголосу, як в Росії так і закордоном. Відважніші вчені і громадські діячі висловлювали своє співчуття заслуженому професорові. Поміж ними треба відмітити Пантелеймона Куліша, який в листі до проф. Бодянського, з дня 17 листопада 1848 року, писав: „У нас Ви один наслідуете зязв'язтість Шафарика в справах науки і наукової правди... Нехай святкують перемогу Погодини та подібні, але не підкони ім вівтаря (науки), при котрому Ви служите".

Російська історіографія займає до писань Флетчера „спеціальне" становище і то однозгідне царських і советських часів. Це становище найкраще можна пізнати в російських енциклопедіях. Найбільша така енциклопедія, перед першою світовою війною, була Бракгауза і Ефрона, себто переклад на російську мову німецького енциклопедичного словника, до якого додані московські концепції на різні питання, обговорювані в енциклопедії. Отже, в цьому Словнику, під гаслом Флетчер (т. XXXVI, Петербург 1902) читаємо, що в першій авдієнції Флетчера в царя, сталося непорозуміння про титул царя, тому що Флетчер не бажав виголошувати всіх титулів царя. Треба підкреслити, що таких випадків „непорозуміння" було більше в московській практиці, бо звичайно царі присвоювали собі невластиві їм титули і приналежність до Московії різних народів і країв. А навіть ще за Петра I деякі західні держави не визнавали присвоюваного ним титула „імператора".

Далі статейка А. К-тер-а про Флетчера в Енциклопедії пише, що „Посольство Флетчера не було вдале.. Подарунки, прислані з Флетчером, були признані незадовольняючими... Його твір про Росію мав дивну долю і цей твір старалися знищити торговельна компанія, яка боялася, що розповсюдження цієї книги наразить проти компанії (англійської!) російський уряд. Спроба

Бодянського надрукувати переклад... зустріла цензурну заборону".

В цій статті звертає на себе увагу зауваження, що подарунки Флетчера для царя „були признані незадовольняючими". Цебто невис-тарчаючими! Отже, така практика оцінювання подарунків, яка „задовольняла" чи ні московські апетити — все існувала при „високому" царському дворі!. Цікаво і характеристично для московської ментальности, що стаття про Флетчера ціла написана в неозначеній („отвлеченої") формі. Отже „були знайдені", „зустрів цензурну заборону" та інше, так ніби в цій історії з Флетчером не винні ні цар, ні московський уряд, ні московський нарід, за те всю вину скидають на самого Флетчера і „приватну компанію" — англійську!

Щоби належно оцінити короткі відомості Д. Флетчера про Україну і щоби взагалі зрозуміти відносини на Сході Європи, в найближчому сусідстві до України, мусимо бодай в коротких рисах торкнутися писань англійського автора про Московію. Д. Флетчер в присвяті кор. Єлисаветі I, пише, що його „метою було записати для себе речі більш важні, ніж забавні, і передовсім правдиві, а не дивні". І справді писання Д. Флетчера відзначаються великою безсторонністю і достовірністю. А що автор по-сідав великий дар спостережливости, з проникливим розумом і тонкою психоаналізою, то його опис Московії набирає особливого інтересу і виключної вартости. Крім того, автор пише свій твір без ніякої ворожости чи упередження до Московії, навпаки він уболює над тим, що десь на світі може існувати така тиранська влада і такий грубий занедбаний нарід.

Розділи I-IV праці Д. Флетчера присвячені географічним особливостям Московщини, причім автор тримається в точних межах тодішньої Московії. З міст згадує лише ті, що лежать на московській території і, розуміється, не наводить жадного міста української території. З річок, окрім московських, згадує лише Дін і Дніпро, що течуть „у своїх верхів'ях у Росії". З окремих українських земель згадує лише Чернігівщину, очевидно, частково, що була тоді під зверхністю Москви.

ПРИГАДКА ВІДДІЛАМ

Відділи, що не подбали про передплату „Вісника" на 1956 р., просимо це зробити.

Розділи V-VI торкаються московських царів, властиво князів, при чім їх родовід виводить з германських і мадярських родів. Ніяким способом не зв'язує родовід московських князів від київських князів, бо ж і на самій Московщині в той час така „концепція” не була популярною.

Найбільший інтерес викликає великий розділ VII книги, про спосіб правління московських царів. Ще в передмові читаємо, що ця влада „не тільки дуже дивна, але справді діюча форма держави тиранської, без правдивого пізнання Бога, без писаних законів, без загального правосуддя”. Дивувало англійця, що цар є і „верховним правителем”, і одночасно „виконавцем правління”, себто в руках царя скупчена влада репрезентативна, законодавча і виконавча. Крім своєї прибічної „Боярської Думи”, де цар має перше слово, „царю нема з ким радитися про речі, про які вже наперед було зроблено постанову” (царем). „Усякий новий закон або постанова, яка торкається держави, спочатку встановлюється перед тим, ніж скликається з цього приводу яке небудь загальне зібрання або рада”. Кажучи про необмежену владу московських царів, Флетчер пише: „Щоби показати свою владу над життям „підданих” (громадян), покійний цар Іван Васильович під час своїх походів або поїздок, наказував рубати голови тим (людям), які зустрічалися йому, коли їх обличчя йому не подобалися, або коли хто-небудь необережно (підозріло) дивився на нього. Наказ виконувався негайно і голова падала до його стіп”.

Другим, після „Думи” сурогатом парламенту (якщо взагалі можна так назвати) був „Земський Собор”, що складався з тих же осіб, що засідали в „Думі” та інших осіб, яких „вибирав” цар по своїй уподобі. Д. Флетчер описує таке засідання „Земського Собору”. Коли входить цар у супроводі своїх вельмож, то всі встають і зустрічають його в передпокою. На самих зборах лише призначений писар (секретар) відчитує „пропоновані постанови і накази, які вже заздалегідь уложені”. Пропонувати комусь з членів Собору постанови чи закони не можна. На всі пропозиції секретаря, Собор, себто всі його члени трафаретно відповідають, що „цар і Дума премудрі” і вони одинокі можуть судити що треба, а що не треба”.

Цей опис дає повну аналогію з сучасним ста-

ном, де тільки ті самі інституції заступлені іншими назвами. Замість „Думи” — „Політбюро”, а замість „Земського Собору” — „Верховний Совет”. Отже так само „одногосно” вибираються „депутати”, так само „ентузіастично” приймають чи то „одобрюють” постанови, включно з „повстанням з місць” і витанням „премудрого” царя і його „Політбюра”! А найголовніше, так само, як і в XVI столітті, законодавча, виконавча, контролююча і судова влада скупчена в тих самих руках, що „ощаслиблюють трудящих” і „дружбу советських народів”.

Розділ X Д. Флетчера присвячений питанню управління на місцях та питанням економічним. Отже у звичайної людини („підданого”) „безперестанку відбирають і духовні і матеріальні надбання, іноді під плащиком яких небудь заходів для загального „добробуту”, а іноді зовсім навіть не вказуючи на конкретну потребу для держави і царя”. Кажучи сучасною мовою це значить — продналог, добровільні позички, дарунки державі.

„Всі кроки царя розраховані на те, щоби були корисні лише для одного царя, а крім того найбільш безоглядним і варварським способом”. У податковій системі „не притримуються найменшої спарведливості.. Шляхта і прості люди у відношенні до свого майна є нічим іншим, лише охоронцями царських прибутків, тому що все придбане ними, раніш чи пізніше, переходить до царських скринь”.

У спеціальному розділі під заголовком „Про засоби збагачення царської скарбниці майном підданих”, автор пише, що цар притримується таких засад: „Не противитися насильству, видранню і всякого роду хабарям, яких уживають князі, дяки та інші урядовці, над простим народом в областях (на місцях), але дозволяти їм все це до закінчення речення їх служби, доки вони цілком не нажеруться; потім поставити їх на „правеж” (себто батіг) за їх поведінку і вимордувати з них усю або більшу частину здобичі (як мед виточується бджолою), награтованої ними у простого народу і зложити її до царської скарбниці, але ніколи не вертаючи нічого справжньому власникові, яка не була б велика і очевидна спричинена їм (власникам) шкода. Для цієї мети дуже „корисні” бідні князі і „дяки”, яких посилають до областей на місця, а які переміняються часто, а саме кожно-

річно, не вважаючи на те, що як самі по собі, так і за прикметами народу, могли б залишитися далі. В дійсності наставлені знову над простим народом, вони ссуть з новим завзяттям, як оси цісаря Тиверія, які прилітали завжди свіжі на стару рану і з якими він порівнював, звичайно, своїх преторіїв та інших областних урядовців. Показати іноді прилюдно приклад справедливості (суворості) над урядовцями, що грабували нарід, коли якийсь з них став особливо відомий з найгіршого боку, щоб нарід міг думати, що цар обурюється гнобленням народу, і таким чином скинути вину за погані прикмети його урядовців. Так, між іншим, зробив покійний цар Іван Васильович з дяком однієї своєї області, який крім різних поборів і хабарів, прийняв печену гуску, начинену грішми. Його (урядовця) привели на ярмаркову площу в Москві, де цар був присутній особисто і промовив:

— От, добрі люди, ті, які готові вас з'їсти, як хліб і т. д.

Потім цар запитав своїх катів, хто з них вміє різати гуску, і наказав одному з них спочатку відрубати дякові (губернаторові) ноги на половину литок, потім руки вище ліктя (усе запитуючи його, чи смачне гусяче м'ясо), і на решті звелів відрубати голову, щоб він зовсім був подібний до печеної гуски. Це могло б служити достаточним прикладом справедливості (як розуміють судову справу в Москві), коли б вона не мала на оці хитру мету закрити той гніт, якого допустився сам цар".

Описавши цей „показовий судовий процес”, Д. Флетчер оповідає також про інші способи „соціалізації” майна. Цар „дозволяє” збирати гроші і цінності до монастиря, а потім від монастирів забирає зібране до „казни” (себто ніби то державної скарбниці). Посилає до областей „нарочних”, щоби збільшувати продукцію і забирати продукти „державі”. І так „в минулому 1589 році було забрано (з областей) цілий віск, так що ніхто не мав права торгувати ним, окрім царя”. Таким самим способом московський уряд „присвоїв собі закордонні виробы: шовк, сукно, олово, перли та інше, які привозяться купцями турецькими, вірменськими, бухарськими, польськими, англійськими та іншими, а потім примушували своїх (московських) купців купувати ті виробы у царських

урядовців по цінах, призначених ними самими” (себто царським урядом). Такий „Внешторг” та система „лензлізу” було таким самим способом окрадення людности, як і „монополь” зі спиртних напитків: „збирає цар також гроші з продажу алкоголю по коршмах у цілій Росії”. Тому сидіти по коршмах і випивати до безтями вважається за патріотизм і „збагачення державної скарбниці”.

Стягання додаткових „продналогів” та карання за „невиконання соціального завдання” провадилося царським урядом ще і таким способом. Вимагалось від поодиноких областей таких виробів, які там не існують, а потім обвинувачено місцеві органи і людей, що вони їх „поховали” і тому накладувано на них „штрафи” і додаткові податки.

Про московський нарід Д. Флетчер у розділі XIII каже, що вони звичайні раби, без ніяких горожанських прав, а які самі себе називають „холопами”. Вони не тільки непомірно обтяжені різними податками і поборами, але терплять звичайний грабіж на користь „держави”.

„Якщо в кого і є якась власність, то він старається заховати її, як тільки можливо”... Через це ніхто не старається про добробут і „тратить усяку охоту до праці”.

Щоби люди „не мали нагоди і наміру рішитися на якусь зміну (новину)... їм уряд не дозволяє мандрувати (по чужині), щоби вони не навчилися чому-небудь в чужих краях і не пізнали їх звичаїв. Ви рідко зустрінете російського мандрівника, хіба що з посольством або втікачів. Але втікати звідтам (Московії) дуже тяжко, тому що всі кордони незвичайно пильно охороняються, а за перехід кордону — смертна кара і конфіскація майна”.

„Закони (московські) дуже добре придумані для того, щоби тримати підданих в рабстві... Кожний підданий не старається про поліпшення свого становища, а навпаки цим (поліпшенням) наражається на тим більшу небезпеку, чим більше буде відзначатися вищими і благороднішими прикметами (якостями)”.

Дуже інтригуюче питання, що і досі становить загадку — чому такий стан може тривати довший час і які засоби має московський уряд, щоби тримати в своїх лабетах ті всі різноманітні краї і народи. На це Д. Флетчер також

дає поучаючу і проникливу відповідь. Ці засоби московського уряду слідуючі:

„Віднімають у підбитого народу зброю та інші засоби самооборони. Безнастанно відбирають гроші і вироби. Розроблюють приватні маєтки. Наставляють в поодиноких областях адміністрацію зовсім чужу населенню для того, щоб ця адміністрація не могла змовитися з автохтонами та їх підтримувати. Часте вимінювання урядовців. Один урядовець контролює іншого (подібного собі) у взаємній заздрості. Таємно ще посилають в області спеціальних контрольорів, про яких місцеві органи і люди не знають і не підозрівають”.

В розділі про управління підбитих Москвою земель, в книжці Д. Флетчера є коротка, але дуже цінна згадка про українців. Отже в розділі XIX говориться про різні не московські народи на південь і південний захід від Московщини, як литовці, поляки, латвійці і зокрема різні татарські племена. Українців Д. Флетчер називає за тодішньою московською термінологією, „черкасами” або „черкасцями”, від назви міста Черкаси над Озівським морем. При тім Д. Флетчер не сплутує цієї назви з кавказкими черкесцями, про яких говорить в розділі про Кавказ.

Вказуючи, що на південь і південний захід від Московщини живуть різні татарські племена, які визначаються своїм примітивним і некультурним життям, Д. Флетчер пише:

„Виключення роблять лише одні Черкасці, що примикають до південно-західнього кордону (Московщини) з боку Литви, які (черкасці) дуже освічені, дуже гарні собою і благородні в поведінці... Деякі з них підвладні польським королям і є християнами”. Д. Флетчер, очевидно, тому пише, що „деякі з них” підвладні Польщі, бо в іншому місці згадує частину Чернігівщини, яка підлягала московському царю.

Ще раз згадує Д. Флетчер українців у розділі про московське військо. Крім війська з московитів мають „винаймлених жовнірів з чужинців, яких називають німцями (!) у них тепер 4.300 осіб, іменно Поляків, себто Черкасців (підвладних Польщі) коло 4.000, з яких 3.500 розміщено по твердинях”. Отже на 4.300 так званих „німецьких” жовнірів було 4.000 українців!

Нарешті, є ще одно місце в писаннях Флетче-

ра, яке має велике значення в одному спірному питанні стану московської і української культури кінця XVI століття та їх першенства і переваги.

В розділі XXI, під заголовком „Освіта і виховання російського духовенства”, які оцінює Флетчер дуже низько, між іншим читаємо: „Кілька років тому, ще при покійному царі, привезли із Польщі в Москву друкарський варстат і букви (кириличне письмо) і тут була заложена друкарня з дозволу самого царя... Але незадовго дім (друкарні) вночі підпалили і варстат з буквами зовсім згорів, про що, як вважають, постаралося московське духовенство”. Отже тут знаходимо автентичні відомості про початки московського друкарства 1564 року, яке постало з „привезеного з Польщі варстату”. А тому, що кириличний друк, під тодішньою Польщею, був відомий для розповсюдження між українцями і білорусами, та після Кракова (1491 р.) відомий в Учит. Євангелії Тяпинського (1652 року), то і повстання друкарства в Москві має, власне, зв'язок з друкарством в Польщі, на Україні і Білорусі.

Про звичай, побут і вдачу московитів, Д. Флетчер пише досить багато в останньому XXI розділі. Зазначимо тут лише ті місця, які торкаються загальної характеристики, а які знов таки мають відношення до поведіння московитів у підбитих, чужих краях:

„Московити, не маючи ніякого виховання, не мають відчуття горожанської гідності. А коли московит дістане в руки владу, то „стає незносним тираном”. На Московщині життя людини нічого не варте. Люди не мають соціального зміслу і людяности. „Ніхто не виїде з хати рятувати zagrożеного”.

„Не можна сказати з певністю, що переважає в цій країні (Московії) — жорстокість чи нестриманість (розпушта). Московити зовсім не дотримують даного ними слова „рахують це (дотримування слова) за ніщо, як тільки можуть з того щось виграти і порушити дане слово”.

„Направду можна сказати, що від великого до малого, всякий московит не вірить нічому, що говорить другий, але за те і сам не скаже нічого такого, на що можна було би поклагатися. Ці прикмети роблять їх погорджуваними

А. Орликовський

В К Р А Ї Н А Х М Е Т О

Від якогось часу цілий середньо-східний простір азійського континенту став в центрі світової політики. Тут створено бльок держав т. зв. МЕТО, який має протиставитись політично, а колиб зайшла потреба то й мілітарно імпералістичній інвазії Советського Союзу на увесь орієнт чи Левант по Перську затоку, Месопотамію та Східне Середземномор'я, тобто по „святу землю”, — Ізраель, Бейрут та Суез.

До МЕТО, який є відповідником НАТО в Європі, тобто продовження його на схід, належать чотири орієнтальні держави: Туреччина, Ірак, Іран (Персія) Пакістан та, як п'ята сила, Велика Британія з її посілостями на терені Орієнту.

Території і населення країн МЕТО виглядають так:

	кв. клм.	населення
1. Туреччина	762.000	22.000.000
2. Іран	1.643.000	20.000.000
3. Ірак	453.000	5.500.000
4. Пакістан	934.000	76.000.000
5. Британські посілости на Орієнті	252.000	1.745.000
разом	4.044.000	125.245.000

в очах всіх їх сусідів, особливо татар, які рахують себе значно чеснішими і справедливішими від московитів” — так закінчує свою книгу англійський амбасадор Джильс Флетчер.

До цілого ряду описів і реляцій XVI стол. про Московщину, які почасти подані вище, доповнюють їх писання Баркляя початку XVII стол., які в загальних рисах сходяться з характеристикою його попередників.

Барклай у своєму „Icon animorum”, Frankfurt 1625, писав: „Навіть у турків нема такого пониження і такого огидного раболовства перед скіпетром своїх отаманів... В них (московитів) нема ніякого стида перед брехнею, ніякого збентеження перед відкриттям обману. З цієї країни до такої міри викинене зерно дійсного добродійства, що самий злочин має славу добродійства”.

МЕТО, як цілість, простягається від європейського Балканського півострова, тобто від кордонів Греції та сателітської Болгарії до кордонів Індії, шпилів Гіндокуша та Паміру, від берегів Чорного моря до Перської затоки та Індійського Океану, від Каспійського моря та кордонів Советського Кавказу до Месопотамії та Середземного моря.

Це простід поверх 4.000.000 км², або поверх 1.600.000 миль² із 125.000.000 населення, яке в разі війни могла б дати від 100.000 зараз до 10.000.000 війська, проти советської експансії на південь в арабський світ в його пребагатющі нафтові джерела в Ірані, Іраку, важливіші торговельні центри. Армії МЕТО це одноціла азійсько-ісламська одиниця, яка саме тому, що належить до ісламської релігії, усе буде протиставитись комуністичній ідеології, як протитезі ісламізму. Врешті увесь ісламський світ, а в ньому й народи МЕТО звернені обличчям на північ до таких самих магометан СССР на Кавказі (айзербайджанців, горців, Північно-кавказців, аджарів в Грузії), туркестанців: казахів, туркменів, узбеків, таджиків і кіргізів та Ідель-уральців: татарів, башкірів, чувашів, розселених по Поволжжі та в Уральських горах. А цих народів на південно-східних просторах СССР є біля 40.000.00 душ.

Мрією всього ісламського світу є вже віддавна помогти своїм братам по вірі визволитись та об'єднатись з рештою магометанського світу в одну родину. Найбільш близька за расовим походженням магометанам СССР Туреччина нераз інтервенювала в широкому дипломатичному світі в справі страждань та визволення т. зв. тюрків Росії, а в 1920 р. навіть збройно та морально помагала цим тюрським народам в реставруванні та вдержанні їх самостійних держав та створенні одного духово-культурницько-релігійного бльоку під назвами великого Турану чи Огузістану.

Розуміють положення ісламських народів й Перси-Іранці, які теж сприяли чужій збройній інтервенції (англійців), особливо в Азербайджані та Туркестані (Туркменії) 1919-22, бо Перси були свідомі ваги створення та вдержання

самостійних держав на своєму північному кордоні, які були б бар'єром, що охороняв би Іран від експанзії Росії-СССР на слабкий мілітарно Іран.

Врешті, сучасний Пакістан, що постав 14 серпня 1947 року, як окрема ісламська держава з великого колись індійського простору, хоч ще й не загрожений непосредньо російською експанзією, все ж, як найбільша по населенні (75.000.000) магометанська держава на Орієнті, будучи досить близько російських кордонів добре розуміє, що значить допустити впливи СССР до Ірану — сусіда Пакістану, тому солідарно вступила до оборонного пакту МЕТО, підсилюючи його своєю чисельністю населення та господарськими добрами. Остаточо Пакістан теж добре розуміє положення ісламських народів СССР та усе буде сприяти їх релігійно-політичному визволенню.

В багдадському, отже, бльоці країн є держави азійського континенту, тобто цього великого континенту, на якому відбуваються нині великі зриви народів до самостійности, на якому ісламизм має велику, не лише релігійну, але й політичну силу та вплив і на ті ісламські народи, які зараз є в складі СССР. Під цим оглядом МЕТО є дуже небажане для СССР.

З географічно-стратегічного погляду МЕТО, це замкнення в собі біля 10-ти важливих стратегічних точок, на які вже від давніх років іде намагання Росії, аби через опанування їх, бути господарем на усьому Леванті та співгосподарем великого середземноморського простору. До цих важливих під стратегічним оглядом точок належить в Туреччині чорноморські протоки Босфор та Дарданели, в Іраку увесь його центральний простір т. зв. Месопотамія із родючими ґрунтами, багатствами ропи та найбільшим вузловим торговельним та політичним центром, азійських арабів і усього Леванту, Багдадом в Ірані, вихідні порти до Перської затоки, про які від давних царських часів мріє Росія, як про найближчий вихід до Індійського Океану, Індії та усїєї південної Азії. В Пакістані має велике стратегічне значення увесь багатий хлібом низ ріки Індуса із найбільшим портом в Карачі зараз і столицею цієї держави. Карачі це теж найбільше летовище в Азії, через яке пролітають літаки 15-ти летунських світових ліній.

Вкінці велике стратегічне значення має для країн МЕТО і британський острів Кипр, про який автор писав у „Віснику” ч. 2 за лютий 1955 рік, врешті, арабська держава Оман, на південно-східньому кінці арабського півострова при вході в Перську затоку.

Таким чином вся Перська затока, що має велике стратегічно-економічне значення для цілого орієнту, а особливо Британії, є нині під ключем західного світу. Доки ця частина світу є під західною контролею, так довго совеський світ не може посунутися одної милі поза кордони СССР на Кавказі та Туркестані (Туркменії), хоча на південь від цих кордонів може Москва мати свої клітини приятелів СССР, які ведуть велику акцію за поширення проросійських настроїв в Ірані, Іраку, Пакістані, Туреччині.

Розуміючи таке значення МЕТО Советський Союз мусів повести відповідну акцію проти нього, як бар'єра, що в разі війни може з першого дня грозити ударом на майже усій великій довжині південного кордону СССР від Чорного моря, біля Паміру та на кордонах Китаю.

Відповіддю на це є створення неутралістичних клинів серед арабських держав із зверненим вістрям проти багдадського бльоку, як не потрібного та такого, який зміряє до одвертої війни та воєнних знищень країнам цілого Леванту. Свою активну та промирову пропаганду серед арабів ведуть офіційні чинники советської дипломатії, спираючись на місцеві комуністичні клітини, які мають серед арабів дещо прихильників. За журналом „Problems of Communism” I-II. 1954 №1. Washington комуністів серед арабських країн є біля п'ятнадцяти тисяч душ. Це число щоправда дуже мале, порівнюючи до населення усіх країн, одначе все ж таки робити заколот, демонстрації ці люди можуть. Прикладом цього можуть бути недавні розрухи в Йорданії.

Вслід за агіт-пропагандою пішла офензива економічно-торговельного характеру, яка зводиться і до озброєння і вишколу армій арабських країн советськими або їх сателітними інструкторами.

Що правда цих арабських збройних сил не так багато, бо за вістками німецької станції ДЕНА, Єгипет мав останньо всього біля 35.000, Йорданія 35.000, Сирія 10.000, Ліванон около-

5.000, Савд-Арабія 5.000 вояків та пару тисяч Емен.

Разом це дає силу не цілих 100.000 війська, яке в разі війни всеж таки може бути добрим клиновим ударом в бік армій МЕТО та паралізувати західні потуги на шляхах з Європи до Азії. Політика озброєння арабів поза МЕТО дуже причинилася до ускладнення політичних та стратегічних відносин на цілому Орієнті, загостривши відносини червоного світу із західним.

Поїздка Булганіна та Хрущова до Індії, Бурми й Афганістану для скаптування собі цих південно-азійських держав багатих на стратегічні сировинні, як гума, бавовна, каучук і т. д., а головне на маси людей, має теж велике значення на уклад стратегічних відносин на цілому Орієнті від Середземного моря до Індії та Гімалаїв.

Монтування індійсько-афганістанського бльоку проти МЕТО ясно скероване в першу чергу проти найсильнішого партнера МЕТО-Пакистану, в якому живе 5.000.000 афганських племен, — Патанів та з яким ведеться затяжний спір за приналежність Кашміру, яка по віроісповіданням є магометанською, як Пакистан, а історично зв'язана більше з Індією.

Після цих відвідин, — Афганістан, що може найменше схильний до кремлівських заходів, був змушений внутрішніми відносинами шукати узлагіднення. В Афганістані живе 50 проц. не афганістанців, тобто 2,100.000 — 20 проц. таджиків, які мають в ССРСР свою республіку, 1.000.000 — 10 проц. узбеків та 380.000 — 3,8 проц. туркменів.

Окрім цього всього треба не забувати, що і серед країн МЕТО, советські країни мають свої дипломатичні та консульські й пропагандивні установи, які роблять не менші старання, щоб послабити антикомуністичні настрої, поширюючи неутралістичні тенденції, оперті на покращання господарського стану цих країн через встановлення негайних торговельних зносин із советським бльоком та нав'язання ширшого економічного зближення, опертого на господарській допомозі червоного бльоку цим слабо упромисловленим державам МЕТО.

Господарські клопоти країн МЕТО є досить великі, особливо в Туреччині, з її державним бюджетом. Зараз Туреччина потребує позички на 300.000.000 доларів для піднесення свого господарства. Цю суму Америка позичає Ту-

реччині не радо, хоч Туреччина є найкращим союзником Багдадського пакту. ЗДА вимагають від Туреччини певних передумов, які повинна Туреччина зробити, тоді могла б дістати фінансову допомогу З'єдинених Держав. Головно йде про зтримання інфляції в країні.

Нині в Празі перебуває торговельна делегація Пакистану. Відома також заява іранських чинників про намагання дійти до поладнання спорів із ССРСР. Все це не скріплює МЕТО. Це не значить, що держави багдадського пакту виступлять із МЕТО, але треба сподіватися, що держави МЕТО, намагатимуться не загострювати відносин з советським бльоком, щоб запобігти підривної діяльності в себе серед національних меншин, які вже від давна борються за унезаможнення чи широку автономію.

Конкретно йде про 4.520.000 курдів та їм споріднених 650.000 люрів. Біля двох мільйонів курдів заселяють одну п'яту території Туреччини на схід від ріки Ефрату, 1.800.000 курдів живе на цілому пограниччі Ірану з Туреччиною та Іраком в пров. Керманшах, Ардинян, Азербайджан. В Іраку маємо біля 300.000 душ курдів, розселених по важливій залізниці Анкара — Багдад, в околиці великих нафтових просторів біля Моссуля та Кіркура. Біля 20.000 курдів є ще в Сирії. Курдське питання не нове на Орієнті. Воно зв'язане з севрським трактатом з 1920 р., яким курдам признано права автономії в межах Туреччини. Скасування постанов севрського трактату в другому лозінському договорі 1923р. поставило курдів в стан революційної війни із турками та арабами Іраку й персами в Ірані за національне визволення.

Повстання курдів від 1924 до 1946 рр. глибоко в пам'яті курдського народу та відомі усьому орієнтальному світові. Не маючи підтримки в західньому світі, курди найшли її в ССРСР, який зумів використати це питання для себе, поширюючи цим самим свої впливи рівночасно у Туреччині, Іраку та Ірані, де є курдські землі.

Крім курдів в країнах МЕТО живе біля 4.150.000 азербайджанців, які заселяють іранський Азербайджан і стол. в Тебрисі та дещо пров. Хамзе. Врешті маємо в Ірані на пограниччі із Туркменією (республікою ССРСР) 210.000 туркменців, що заселяють пров. Горган та хорозанські гори біля міст Мешхеда та Конана.

Разом беручи усі ці національні меншини кра-

Е. М.

ЖИВИЙ ШЕВЧЕНКО

Павло Зайцев — Життя Тараса Шевченка —
Н. Т. Ш., 1955, стр. 400.

I.

В епохи, коли „дрібніють люди на землі”, збуджується цікавість до біографій „великих”, наслідком чого з'являється життєпис, як літературна форма.

Зовсім не випадково, що античний батько цього жанру — Плутарх, автор „Паралельних життєписів славних Греків і Римлян”, належав до епохи, в якій вже виразно зарисовувався „декаданс” (I-II ст. по Хр.) і культури Еллади, і імперії Риму. Мавши свого роду педагогічні наміри, Плутарх хотів якби вказати шлях до Великості і дати способи, як Величі досягнути та повторити її. Не дивно, що „Життєписи” його були виховавчою лектурою для потомних століть і книга ця, напевно, займала поважне місце в бібліотеці напр. гетьмана Мазепи.

По I. Світовій Війні ми були свідками справжньої повені „біографічних повістей” (la vie

romanсée), але ті книги духом своїм були вже далекі і від Плутарха, і від Карлайля (що був Плутархом XIX ст.). На тих „романсованих” життєписах вже відбився тріумфуючий матеріалізм з його „матеріялістичним розумінням історії”. Тому було в них аж забагато всіляких, старанно закаталогізованих, „реалій” і дрібниць, що то ніби мали „віддати епоху”, багато фізіології і меблів, убрань і їжі, інтимних (цілком зайвих) подробиць, що переходили в нездорову цікавість, але, за звичай, там був відсутній дух епохи і дух героя її, неприступний авторові, сучасникові й учасникові епохи „дрібнілої людини”.

Еляборати численних Цвайгів та їх ще численніших наслідувачів мали (й мають) одначе свого вдячного читача, що то знайомлячись з життям Цезаря, Наполеона чи Бетговена, не без приємного здивування констатував, що й вони кашляли та сякали носа, як і він сам. Отже, мовляв, чим я гірший від них.. Так відбувалося де-

ін МЕТО начисляють 15.000.000 душ, отже є досить поважною силою, на яку можуть совіти рахувати, бо в межах країн МЕТО вони не мають мінімальних прав національної свободи, окрім хіба азербайджанців, які трошки користуються автономією. Меншини країн МЕТО є під сталим впливом советської пропаганди, яка їм втокмачує про існування в ССРСР республік Айзербайджану, Грузії, Вірменії, а навіть... Курдської національної, т. зв. Орнокарабадської області, створеної для яких 50.000 курдів, ясно з пропагандивною метою.

Попри це ці меншини є ще під впливом другої визвольницької течії народів Азії, усього арабського світу. І саме може тому не маючи охоти поступитися національним вимогам своїх меншин, ведучи централістичну політику, не хочуть надто ангажуватися до протирадянського бльоку, боячись, щогрозить від нього, в заплату за надмірне пактування.

Тяжко сподіватися, щоб в разі збройного зудару держави МЕТО спроміжні будуть підтримати визвольні рухи народів Кавказу чи Туркестану, бо це було б проти інтересів централістич-

ної політики цих держав у відношенні до прагнень грузинів, азербайджанців курдів чи туркменів.

Держави МЕТО свідомі того, що відновлення національних держав Кавказьких країн, неминуче приведе до втрати ними територій, які заселені азербайджанцями, туркменами, грузинами, лазами і. т. д. в користь усамостійнених країн Кавказу та Туркестану.

Не даром Советський Союз утримує екзильний т. зв. „Курдський уряд національного визволення”, який нині під проводом Газі Магомета, провідника курдських повстань від 1924 р., сидить в Баку, столиці советського Азербайджану.

З цього короткого перегляду бачимо, як заплутані відносини в цій частині світової напруги. Щоб зберегти нинішній стан держави, що входять до МЕТО, змушені подумати про перегляд внутрішньої політики супроти національностей, які прагнуть незалежності.

Переміна політики скріпить ці країни, послабить відосередні сили в них і приведе до замирення в Орієнті так потрібного в боротьбі з російсько-большевицькою інвазією.

мократичне, мовляв, „наближення” великої людини. А у наших західніх сусідів навіть, з легкої руки покійного Боя-Желенського, було викувано хутко спопуляризоване гасло „відбронзовування”, в тому випадкові — „відбронзовування” саме Міцкевича*).

II.

Треба об'єктивно ствердити, що оте „відбронзовування” в царині польської літератури та історіографії було, є, і, певно, ще довго буде насущною необхідністю, бо без такої операції майбутнє цього народу виглядатиме непевно й трагічно. Псевдо-клясичний патос, видмуханий романтизм з небезпечними порожнечами, позування на імперію і зв'язаний з тим вельми двозначний месіанізм, одержимість формами, давно позбавленими історичного змісту і т. д. і т. д. — все це являє цілком реальну перешкоду для досягнення історичної цілі: бути сучасною **нацією**.

І тут з'являються певні дивовижні аналогії (чи контр-аналогії) з проблемою „відбронзовування” у нас, і то, так само, як у поляків, у всіх областях культурно-історичного життя, а в літературі й зокрема в Шевченкознавстві — найбільше.

Як відомо, Польща є й досі „шляхотська” чи „панська”, як Україна — *vice-versa* — є „селянська” чи „мужицька”. В цих і досі потужних легендах корениться якесь дуже істотне зерно історичної дійсності (в Польщі — наслідком історичних обставин — гіпертрофія „шляхти”, в Україні — наслідком тих же обставин — гіпертрофія „лосполитих”), але далі існування цих легенд як же згубно відбивалося й відби-

*) Десь на поч. 30-х рр. в т. зв. „соймовім” виданні творів А. Міцкевича Т. Боя-Желенський дав вступну статтю, в якій насвітлив Міцкевича-людину, всупереч загально прийнятим канонам, не як „нелюдсько” забронзованого „Пророка народу” й „вождя”, а, власне, як людину зі всіма людськими слабостями. То не був Міцкевич з пам'ятника в романтичній плащі і з мальовничо піднесеною головою, лише, сказати б, Міцкевич „в домашнім халаті”.

Пізніш один з молодшого покоління істориків — А. Гурка — спробував, що правда, з меншим успіхом, „відбронзовувати” з історичних нафальшувань знану трилогію Г. Сенкевича. Більшість суспільства, однак прийняла цю спробу вороже, як „поневіряння святощів”.

вається на розвиткові історії цілого Сходу Європи.

Якщо „найбільший епічний поет” (як назвав його М. Рильський), дрібно-шляхетський син історичної Литви й Білорус з походження — Адам Міцкевич став ніби герольдом „шляхетської Польщі” і, в кожному разі, співцем польської нації, то син самого серця України (Звенигородщини) і нащадок козацької шляхти (що тепер майже не викликає сумнівів), зробився — в уяві цілих поколінь, як чужих, так і своїх, — селянським поетом, мужицьким співцем, кобзарем і т. д. і т. д. в тім же легендарно народницьким, майже „хлопоманським”, роді... з невідмінними кожухом і шапкою, як постійними атрибутами...*).

Тут не місце на висвітлення драматичних перипетій боротьби за живого Шевченка — ми всі є, коли не учасниками, то сучасниками тієї боротьби, що триває, якщо не лічити Куліша, Кониського й Франка, всього яких чотири десятки літ, загострена, як багато інших проблем, доперва Великим Пробудженням 1917-20 рр.

Такі імена, як Степан Смаль-Стоцький, Д. Донцов, Д. Чижевський, Д. Антонович, О. Дорошкевич — становлять етапи систематичного наближення живого Шевченка очам цілого нашого покоління (і поколінь наступних), етапи послідовного „відбронзовування” канонічної ікони „кобзаря Тараса”. Даліше бо тривання тієї „ікони” ставало анахронізмом і то шкідливим, коли не згубним.

III.

Книга, що її маємо перед собою, є достойним підсумком новітнього Шевченкознавства, доконаним одним з піонерів тієї галузі літературознавства.

Книга Павла Зайцева збіглася з п'ятдесятилітнім літературним ювілеєм її автора, що був одним з тих дуже небагатьох наших працівників культури, які вже в першій десятилітті нашо-

*) Належить застерегтися — для уникнення непорозумінь, що „кожух і шапку” тут треба розуміти не „фізично”, а „духово”, психологічно. На своїм місці — той кожух і шапка буди б природні й доцільні (краківські народники убірали в селянське убрання Костюшку, (але генеральна канонізація тих атрибутів вражає своєю штучністю ба — театральністю).

го століття ставлять собі завданням перейти від аматорсько-етнографічного підходу до Шевченка, його особистості та його спадщини — до підводу наукового і **національного**. Це Зайцев своєю ранньою працею про перше кохання Шевченка (1914 р.) започатковує процес „наближення” живого Шевченка до нас і з новим запалом продовжує біографічну працю єдиного перед ним О. Кониського („Тарас Шевченко — Грушівський. Хроніка життя”, I-II, Львів 1898-1901). Не треба також забувати, що жадібно ціле своє життя полюючи за незаними матеріялами що до Шевченка та його оточення, це, власне, Павло Зайцев з відкритих революцією 1917 р. жандармських архівів добув, науково опрацював та видав (Київ, 1918) „Книги биття”, довівши при тім авторство їх М. Костомарова.

Від зарання своєї шевченкознавчої праці, мріючи про наукове видання творів Т. Шевченка (том I. пощастило йому видати ще в 1914 в Петербурзі), П. Зайцев доперва в 30-х р. р. у Варшаві одержав можливості зреалізувати ту мрію. На запрошення директора Укр. Наук. Інституту бл. п. Олександра Лотоцького він приступив до редагування й видання спадщини Т. Шевченка в розмірі 16 томів. З того видання встигло вийти 13 томів. Перша советська окупація Галичини застала у львівській друкарні саме той том (перший) видання, що містив в собі життєпис Шевченка, написаний Павлом Зайцевим. Недодрукований примірник того тому вдалося врятувати і він послужив матеріялом до книги, що оце аж тепер побачила світ.

Коли додамо до цього слова ошадного в своїх осудах Миколи Зерова, що він „ніколи в житті не зустрічав людини так жадобної до всього живого і так стихійно-талановитої, як Павло Зайцев” (цитую з пам’яті), коли пригадаємо, що П. Зайцев був близьким приятелем Юрія Нарбута, В. Модзалевського (заного геральдика і мистецтвознавця), врешті С. Єфремова і П. Стебницького (що його київські малороси й втікачі-петербуржці не без жалю називали „справжнім українським міністром”), уявимо собі постать Ювілята-автора книги ще ясніше.

Справді, трудно було б в нашій літературно-науковій дійсності знайти людину, яка б більше надавалася до авторства саме Шевченкового

життєпису. Тут конкурувати міг би хіба один Віктор Петров, якби він був серед нас...

IV.

„Життя Тараса Шевченка” Павла Зайцева не є віє гошансее в звичайнім цього виразу значенні, занадто книга є стисла і наукова. В ній не удалося зауважити сливе жадного елементу вигадки чи, здавалося б неуникненого, в того роду літературній формі — *Dichtung*’у. Та хто знає обсяг дійсного знання П. Зайцева в області Шевченкової біографії і творчості, того це не здивує. П. Зайцев, сказати б, не потребував „фантазувати”: знаних йому фактичних даних, знання осіб оточення Шевченка в різних періодах і в різних географічних пунктах, знання „Клімату” доби і відчущання **духу** епохи — вистарчило б авторові не на одну, а на кілька книг. Поза всяким сумнівом, справа обмежування себе, справа редукування описів фактів і подій до найістотніших — становила дуже важливу частину праці П. Зайцева, як автора може, часом.. на шкоду для читальника (але не для **композиції книги**).

В цім лежить засаднича різниця поміж книгою Зайцева а „канонічним” типом віє гошансее, в якому кількість досить приблизних, а то й підозрілих вигадок становить, за звичай, досить значний відсоток. Книга П. Зайцева, будши природою своєю твором чисто-літературним, найважливішими своїми точками лежить на стисло наукових, сказати б, координатах. І в цім її непроменуче значення і незаперечна вартість.

Без жадного романтичного присмаку, зайвого матеріялу чи іншої котурняности або (що було б ще гірше) сентиментального ліризму, книга П. Зайцева, даючи відчувати між рядками стриманий темперамент автора, вміє промовляти рівним, „об’єктивізованим”, отже епічним — в ліпшій значенні цього слова — і **вірним** тоном.

Поза чисто-науковим своїм значенням „Життя Тараса Шевченка” займе належне і немале місце в нашій красній письменстві поруч ліпших майстрів нашої сучасної прози. Про це, зрештою, легко переконається кожен, хто книгу Павла Зайцева розкриє: він змушений буде читати її до кінця. І, може, не раз перечитувати.

V.

Було б незгідним з нашим сумлінням проминути недостачі книги, тим більше, що ці недостачі видно, що так скажу, навіть „неозброєним оком”.

Великий брак, більш того — просто прикра помилка є відсутність в книзі таких органічних її елементів, як: 1) стислої **хроніки** життя Шевченка, отже маршрутів, дат, місць перебування, виходу книжок і т. інше та 2) **словника імен** з наймінімальнішими даними.

Ця помилка є **непростима**. Коли завинив автор, то вина його автоматично переходить на високу наукову інституцію, що фірмувала видання. Жадних покликувань на обставини і т. інше брати під увагу не можна. Ліпше було відрочити день виходу книги в світ і дати комусь з наукових співробітників працю, що її можна було виконати протягом одного місяця, навіть в наших обставинах...

Інші претензії мали б більш проблематичний, індивідуальний характер. Можна було б — може за рахунок інших осіб — більшу увагу приділити тим, справді, видатним особистостям, що адже ж не день і не два зайняли в житті Шевченка. Такими особистостями були (беру те, що індивідуально для мене промовляє найбільш) **М. Данилевський і З. Сераковскі**.

Про першого сказано (стр. 277) лише, що він був „природознавцем, економістом і публіцистом” та що Шевченко „слів не мав, щоб описати Залеському, скільки задоволення й радощів дала йому зустріч із таким співбесідником, як Данилевський”. М. Данилевський, пізніший автор „Росії і Європи”, був один з найбільших історіософів світу, автор теорії органічності культур, циклічності історичних процесів і т. і., з якого (це майже встановлений факт) черпав О. Шпенглер більш як півстоліття пізніше... Пригадую, що Шевченко мав з ним вести розмови систематично і на протязі не малого часу. Це — факт не маловажний для характеристики **обох**.

Зигмунт Сераковскі — інтимний приятель Шевченка, старшина генерального штабу, учасник пізнішого польського повстання, схоплений і повішений Муравйовом. Він був автором такої формули Шевченкової творчості: „ти — співець Апокаліпси”, як писав він Шевченкові

О. Теліга

УСЕ — ЛИШЕ НЕ ЦЕ!...

Усе — лише не це! Не ці спокійні дні,
Де всі слова у барвах однакових,
Думки, мов нероздмухані вогні,
Бажання — в запорошених оковах.

Якогось вітру, сміху чи злоби!
Щоб рвались душі крізь іржаві грати,
Щоб крикнув хтось: ненавидь і люби —
І варто буде жити чи вмирати!

Не бійся днів заплутаних вузлом,
Ночей безсонних, очманілих ранків.
Хай ріже час лице — добром і злом!
Хай палять серце — найдрібніші ранки!

Ти в тінь не йди. Тривай в пекучій грі.
В сліпуче сяйво не лякайся дивитися —
Лише по спеці гряде жданий грім
І з хмар сковзне багнетом блискавиця.

Поспішіть придбати „Історію Русів”. Вона розповість Вам про мазепинщину і взагалі про наш відважний кривавий спір з Москвою. З неї довідаєтесь, що сучасне советське рабство походить з московського царства. Ціна книги: в твердій оправі \$ 4, в м'якій \$ 3.50.

Замовлення висилайте на адресу „Вісника”.

в однім листі. Людина такої інтелігенції і такого критичного чуття варта була спеціального уступу в книзі (добре, що подано хоч його фотографію).

Героїня одного з найяскравіших романів Шевченка, а саме, Ганна Закревська (їй присвячено дві поезії Шевченка, позначена вимовними ініціалами „Г.З.”, (на що перша звернула увагу вірменка Марієтта Шагінян і в своїй монографії про Шевченка з чисто-жіночою інтуїцією той роман вперше розкрила) — варта була хоч чверть сторінки..

Ці зауваження-побажання можна було б, розуміється, продовжувати далі. Але тут вже ми входили б в область творчої волі автора, в якій він, словом Пушкіна кажучи, „є сам — свій вищий суд”.

12.ІІ. 1956.

Федір Одрач

ЛЮДИНА БЕЗ ДІЛІ

Закінчення

На другий день, перед полуднем (була неділя), парк Бернардинів, як і завжди після бурі, був переповнений міською юрбою. Цього разу мала що вона оглядати. Багато крилатих лип буря повивалювала з корінням, деякі стовбурі, падаючи, зачепилися за поблизькі дерева і так висіли косяком з поторошеним галуззям. Річка ж К була тепер повноводна і небезпечна. Грізно гула вона під потойбічним берегом, вдаряючи своїм рухомих крайнім плесом у камінні виступи. Від парку, на лагідному береговому схилі, де ще вчора бавилися діти, довгими вижами закреслювала вона півкола, сягаючи майже крайніх лавок, під якими теж була вже вода. Тисячі безтурботних горожан з цікавістю поглядали на неспокійну масу води, що з грохотом натискала на перший поріг, щоб потім за другим порогом з галасом падати до річки В. Плоский пісковий берег був цілком покритий водою; підповзла вона аж під крайні лини і наділа до себе дітвора, що з вигуками вже пускала на неї свої паперові човники. Між цією галасливою малою громадкою появилася й кучерява Лілі. Її мама, елегантна, ще молода дама, сиділа із своїми приятельками на лавці, під деревом і щось палко їм пояснювала. Тема розмови, зрозуміло, і цього разу була та сама, що й іншим разом; обговорювано на всі лади цьогорічну моду. На думку елегантної дами, сукні в цьому літньому сезоні були рішуче закороткі і занадто пестрі. Достойні приятельки нахилилися до себе, притакували головами і потім стихли до шепоту, коли почали говорити про поведінку мужчини. Всі вони погодилися в одному, що мужчини мусіли б бути делікатнішими в товаристві дам. Це приятельок захопило до такої міри, що, їх уже не цікавила тисячна юрба, яка з кожною хвилинною побільшувалася; мама Лілі цілком забула про свою дочку, що опинилася вже подалік дітей і, тримаючи в руках гарного червоного човника, несміло поглядала на самотню лавку, що стояла на плиткій воді, ближче до річки. Їй дуже хотілося добратися до цієї лавки; звідти найзручніше було б пустити на воду свого човника. Ніхто з дітей не мав такого човника і Лілі хотілося здивувати ним усіх дітей, що купчилися на березі. Вона ще поглянула на свої білі новенькі черевки і пригадала, що ще ніколи не карала її мама за брудну суконку чи поплямлені черевки. Це їй дало відваги. Вона хвилину надумалася й потім упевнено побігла по воді до самотньої лавки. Вода розбризувалася під її ногами, та вона на це не зважала. Нарешті вона добралася до лавки. Ноги їй аж під коліна були мокрі. Вона відразу ж примостилася на лавці і пустила на воду свого човника. Човник легенько гойднувся і повільно поплив під лавку до дітей. Лілі вхопила його і знов пустила перед лавкою, але човник знов попрямував до берега. Дітей на березі це захопило. Вони почали викрикувати, деякі просто надривалися криком і впевняли, що вони будуть мати ще кращі човники, з білими вітрильцями. Лілі це подобалося, що інші заздять їй. Вона похопилася, що човника закриває лавка, на якій вона сиділа. Діти мусять

побачити її прекрасну забавку в усій повноті, подалік від лавки. В її маленькому серці піднялось честолюб'я. Хай знають хто вона! Її рука сильніше штовхнула човника в напрямі річки. Вона була впевнена, що й цього разу він буде прибиватися до берега. Але як човник опинився подалік від лавки, раптом підповзла до нього вужовата смуга води і почала спихати до річки. У серці Лілі щось защеміло. Вона відразу ж кинулася навздоганяти свого човника. Вона не зважала на те, що вода дедалі глибша; ще крок, ще два і вона вловить його. Аж вода вже швидше почала гнати до річки човника. Лілі помітила, що вода вже сягала її грудей. Це її налякало і вона мерщій хотіла вернутися до лавки. Але по заду наспіла ще одна вужовата водяна смуга і почала спихати її до течії. Нестерпний жах підповз під її горло і вона німіючим голосом почала кликати свою маму. З берега кинулися за нею якісь чоловіки та вже було запізно. Вони стояли до пояса в воді і трагічно кричали. — Дівчинка тонить! Рятуйте, дівчинка тонить!

До води кинулися і елегантні дами з мамою потапаючої. Але молоді чоловіки вхопили їх за руки і вивели на сухе місце.

Дочку мооою рятуйте! — прорвався розпучливий голос. Але тисячна юрба дивилася на річку тупо і мовчазливо. А неспокійна течія вже вхопила кучерявеньку дівчинку в цю холодну обійми. Люди з берега ще бачили здуту в парасольку суконку, ще майнула над водою біла кокарда. Розбурхана вода скажено несла свою маленьку жертву до крутого берега, до двох каменів, з яких тільки один ледь зарисовувався над водою. Дамн на березі почали христитись, мама потапаючої в судоргах лежала без пам'яті на траві.

Аж ліворуч, від порожньої лавки, раптом стрибнув у воду якийсь голлий чоловік. Натовп спершу не помітив його. Але хвилину пізніше вже підіймалися надійні голоси в парку, коли помічено в цьому отчайдухові вправного пливача. Голови цієї людини не було видно, тільки костисті її руки мужньо краями воду. Сильна течія зіштовхнула її в напрямі першого порога, але вона з великою натугою прямувала косяком до потойбічного берега. Ратівник, либонь, хотів за всяку ціну перестріти потопаючу ще перед каменями. Коли він був уже неподалік крутого берега, течія, здавалося, захопить його з собою і владно пожене до каменів, за якими бурлився перший поріг. Але рятівник не піддався. Він, здається, мав уже плян рятувати потопаючу. Його руки й ноги вперто підпирали від себе рухоми водяну масу, він не дав їй понести свого тіла до першого порогу. А на зустріч йому, безвольне і тендітне, либонь уже й без пам'яті, гналося з водою потопаюче дівчатко. Течія гойдала нею, зигзагами гнала далі й далі. Ще мить, ще чверть секунди і костиста права рука сплеснула по воді, мокра, кучерявенька голівка дівчини раптом піднеслася над поверхнею. Юрба на березі загула тисячними радісними голосами.

До берега, Божа людино, з дитиною до берега!

Та рятівник, здавалося, не чув тих радісних криків; був бо він свідомий, що небезпека ще перед ним. Одинок його ліва рука ледве чи зможе протиставитись божевільній рухомій масі. Права його рука обхопила дівчину нижче грудей, кучерявенька голівка дівчини зів'яло була похилена на своє рамя. А розбурхана течія несла свої жертви ближче і ближче до крутого берега: до кипучої води, де як ледь — виставив чубок каменя. Рятівник саме стерпів одинокою рукою до цього каменя. Він знав, що коли течія відкниє його праворуч каменя, ближче до крутого берега-скелі, тоді неминуче чекає їх загибель десь на першому порозі. Знав він і те, коли рухома лава води нанниже його животом на камінь, чи вдариться він об нього головою — порятунку для нього і для Лілі не може бути. Тому то він лівою рукою відштовхнув своє тіло назад, нижню частину його тіла вода випихала вперед. В такій позі він і прилип до каменя.

Юрба на березі підняла овації. Кучерявенька голівка ще вище піднялася над водою. Але розсудливіші на березі помітили, що змаг між стихією і людиною з костистими руками нерівний. Занадто була великою ця стихія, щоб людина могла її подолати. Вода позаду натискала дедалі сильніше, бурими випуклими наверх вставала на спинах своїх жертв, холодними зміями лизала їхні боки і злюще гналася обабіч каменя до першого порога. Ковзка гладна каменя утруднювала рятівникові довше утримуватись на поверхні. Він дряпався ногами по цій гладній, намагаючись підняти вгору, та навала води почала спихати його праворуч, до крутого берега. Проте, костиста рука все ще трималася за зазублення каменя.

- Гинуть, гинуть! - заголосили на березі жінки. - Рятуйте! Гинуть, гинуть!

- Аж знечів'я, по той бік річки, на крутому березі появилася якийсь чоловічий вид. Він швидкою ходою наближався до виступу скелі, що звисав над річкою. В його руках був грубий мотуз звитий у коло. Він ще перестрибнув дві щілини і обережно почав висуватись на край виступу. Ноги його врилися в скелю по наполеонівському. Він уважно поглянув на потопаючих і крутнувши три рази рукою, метнув аркана в напрямі каменя. Велика кругла петля летіла над водою із свистом. Від парку Бернардинів вона мала вигляд летючого диску.

- Вловив! Дитину впіймав! - піднявся радісний вереск у парку.

І справді, петля впала на Лілі так, що обхопила правий бік її шиї і вгризлася в пахву під лівою рукою. Рятівник помітив це. Він відразу випустив з правої своєї руки дівчину і хотів уцепитися руками за мотуз над її головою. Та в цю ж мить божевільний натиск води відштовхнув його поза камінь. Він ще намагався протиставитись, але течія вже гнала його під скелю. Вода вже тепер гралася з ним, повертала на всі лади його тіло, кидала від виру до виру і потім з розгоном нанизала на кант залому скелі. Здавалося, що кипуча вода потягне його в глибину, але течія віднесла ще його від скелі і втягнула в бурхливу смугу, що з гудінням мчала на край порогу. Тіло рятівника ще востаннє забігло над прірвою, потім з пінливою водою гримнуло в кипучу глибину.

Юрба в парку Бернардинів уже не цікавилася людиною з костистими руками; мертве тіло в бурій воді не зворушувало людські серця — сензацією хвилини був той, що потойбіч річки тягнув арканом з води кучерявеньку дівчинку. Він все ще стояв на скелі і перебираючи по мотузці руками, тягнув у гору цінний трофей.

Ще мить, ще і ось кучерявенька дівчинка, ніби китиця зів'ялих квітів опинилася коло ніг свого рятівника. Той швидко відчепив аркана і вхопивши дівчинку на оберемки, побіг з нею подалік від виступу; положив її там горілиць на траві і почав робити руками штучне дихання. Та це не дало йому бажаного наслідку. Він тоді повернув її в повітрі головою до землі і тримаючи за ноги, тряс нею дотла, поки вода не вдарилася дівчині в ніс і уста. Зеленкувата рідина стікала дівчині по чолі, просочувалась у мокрі кучері, а він усе ще тряс нею. Аж, нарешті, тіло її дригнуло. Він тоді мерщій врятовану знов положив на траві і голосно крикнув до потойбічної юрби: — Живе!

Він і не помічав, що люди почали звидусіль збігатися. Частина юрби кинулася у верхів'я річки, до мосту і потім збитою лавою валала за крутий берег. Появилися якісь молоді люди і хотіли взяти на руки дівчину, що б понести її назустріч родичам. Але людина з арканом рішуче заступила їм дорогу. Молоді люди хотіли взяти врятовану силоміць, але людина з арканом вхопила в руки каменя і злюще скомандувала: — Геть, ато голови порозбиваю! Не дам украсти моєї слави!

Юрба далі й далі побільшувалася. Густа лава людей почала натискати на середину, де лежала вже з розплющеними очима Лілі. Але людина з арканом злюще відпихала назад і кричала: — Геть! Не дам! Я її врятував!

Аж раптом за юрбою почувся поліцейний голос.

- Розступіться, посадникові дорогу!

Юрба зніглася. Штовхаючись ліктями, вона відразі ж зробила широкий провід. На цьому проході появилася сивоволосий пан з золотою відзнакою на грудях. Обабіч нього йшли батьки Лілі. Елегантну паню підтримувала за рамя якась молода жінка. Сивоволосий пан достойно наблизвився до людини з арканом і простягнув їй руку.

- Вас чекає велика нагорода, милий пане!

- Вона живе, — похилив голову пан Ф. — Я її врятував ось цим арканом. Вона живе і буде жити.

- Слава! — крикнула юрба. — Хай живе славний арканіст!

Ф. миттю опинився на руках юрби. Вона підкидала його в гору і кричала безперерійно: Слава! Арканістові Ф., слава.

Аж у центрі міста, на вежі катедрі святого Лаврентія озвучили дзвони. Хвилину пізніше, заграла дзвони і в інших церквах. Юрба згущеною лавою повалила до мосту, підкидаючи все ще в гору людину з арканом. За мостом, на головній вулиці, що вела до ратуші, утворився довжелезний повід. Попереду, за автов посадника Ж., на чолі походу, якийсь снач ніс на своєму широкому рамені пана Ф. По боках походу появилася підлітки з надзвичайним виданням і нерещали: — Пан Ф. врятував влучку достойного посадника! Вістун! Купуйте Вістуна! Пан Ф. опромінений славою височів над юрбою і кидав в усі боки мглу посмішку. Він показував юрбі посад-

Д. Донцов

ПАМ'ЯТИ В. В. РАДЗИМОВСЬКОЇ

„Буває крізь вогонь межі
Минулі дні вертаються мов
спогад”.

О. Теліга.

Про В. В. Радзимовську, як видатну наукову силу, згадували в пресі її колеги. Почавши свою наукову кар'єру ще за царату, продовжувала її за незалежної України 1917 р., так само як і після упадку Держави, але 1943 р. таки мусіла емігрувати, щоб знайти смерть на чужині.

Хочу її згадати як людину, колежанку моїх студентських часів, бо ледве хто з тих, що знали її тоді, ще живе. Д. Дорошенко, В. Садовський, різьбар М. Гаврилко, М. Стасюк, О. Назаріїв, П. Крат, летун Л. Мацієвич, — відійшли від нас. Ця згадка хай буде млим починком до її життєпису, який певно зладять колись її товариші праці та родина. Крім того цими сторінками хочу сплатити довг людині, яка в один з найтяжчих епізодів моїх „юних днів, днів весни”, — в буквальному сенсі слова — врятувала мені життя.

Пізнав я Валентину Василівну, тоді Яновську, доньку новелістки Л. Яновської, восени 1904 року, 17-літньою студенткою („курсисткою”) в Петербурзі. Тодішній Петербург роївся масою студентів з „окраїн” імперії, — українців, поляків, кавказців, балтійців, і пр. Місто мало

В. В. Радзимовська

Фото 1908 р.

никове авто, кивав головою, на мігі пояснював, що та, яку він урятував, попереду із своїми батьками та з дідусям — посадником Ж. Широчезні шляхи замаяні квітами ввижались вже йому; те, про що мріяв, було вже дійсністю. Слава була його здобутком — винагороду обіцяв посадник Ж. Юрба, що оточила його, була йому в цю мить немов лагідні морські хвилі, що несли його на чарівний острів. Ах, як лоскоче його під серцем, які мліли тони звучать у його вухах!

Чоло походу саме минало величезну вітринову дошку, що спиралася на два дерев'яні стовпи. З великого плякату козюпнився на пана Ж. чорний бик з покрученим хвостом та дугоподібними рогами. За ним гнався верхи арканіст з мотузом. Пан Ф. з відразою скривив свої губи. Саме в його уяві появилася людина з костистими руками та брудним лицем. Пан Ф. крунув головою, ніби хотів відігнати неприємне видиво.

— Мертвим вічність — живим слава, пане Душко, — подумав про себе пан Ф. — І вічний спокій тобі, чужинче без долі.

Коли похід наблизився до брами ратуші, зустріла його дуга оркестра маршем. З усіх сторін піднялися крики:

Хай живе пан Ф. — відважний рятівник посадника Ж. Слава йому!

**

Вже давно минуло літо, під липами, на алеях, на травинках, густо лежало пожовкле листя. Голі гілки дерев шуміли тужливо і протіжно. Холодний вітер закрадався і кожного року в цю пору. Іноді в надвечір'я, коли сонце сідало на холодний західний обрій — появлялася елегантна дама в чорному одязі з маленькою дівчинкою; вони

мочки сідали на самотній лавці і кидали в річку в'язанки хризантем.

Старенький дідусь, парковий сторож, здалеку часто приглядався цій дамі. Присутність двох живих істот у замкненому парку звеселювала дідуса. Він у ці хвилини жвавіше згрібував листя в купки і мигикав собі під носом.

Літо втікло, вже й осінь минає, а на порозі мертва зима, — стиха підспівував він. — А квітів скільки тут було!

Він знов прийнявся згрібати листя. Він чесав граблями зсохлу траву довкола кюмби, відкидав від неї листя і потім співчутливо поглядав на оголені з листя стебельця троянд.

Аж його старече око раптом помітило жовтого від дощів і пом'ятого папірця, що був нанизаний на колючки троянди.

— Смітячко, смітячко, та все вигрібай, та все вигрібай. — замугикав дід. Щоб не нахилитись, він зубцями грабеля видер з колючих галузок папірця і підніс його в гору. Потім заклав на ніс окуляри і пробіг своїм зором по вибляклих машинописних рядках.

„Доручається префектові поліції, панові Н., виселити до двадцяти чотирьох годин небажаного чужинця, без сталого мешкання, на прізвище Міліца Душко”

Посадник міста, Ж.

— Гай-ай, такі то діла, такі до діла, — замугикав дід, ховаючи до кишені окуляри. Він байдуке кинув папірця на купку листя, але раптом підхопив його вітрець і погнав до річки. На березі папірець ще зринув у гору, закрутився в повітрі і потім впав на воду.

той самий інтернаціональний характер, що й за часів Шевченка. Лишилась теж і „Академія Художеств”, і „Літній Сад”, і пам'ятник, що його здвигнула „Первому Вторая” і твердنيا, де карався Кобзар і навіть „Дацаро”, — мистецька крамниця на Невськiм, яку згадує поет, і поезио „землячків” по столичних канцелярiях.

Але це вже була агонія імперії Петра і його міста. Відчував це Достоевський, якого переслідувала „невідступна мрія: „а що як петербурзька мряка піднесеться вгору, а з нею разом і ціле це гниле, ослизле місто і цезне як дим, а лишиться тільки колишня фінська багнюка”? Зинаїда Гіппіус відчувала в повітрі Петербурга — „смерть і тління” а у скверах — „трупну цвіль”. Пророчила:

„Ні! Ти потонеш, мулом жертий,
Прокляте місто! І хробак,
Болотяний, хробак упертий,
Камінний сточить твій кістяк.”

(Перекл. Ю. Клена „Вістник”, ч. 7—8, 193, Львів)

Це було конання петербурзької імперії перед її трансформацією в нову, з столицею в Москві. Це було перед Цусімою, перед погромом на сході, пролог революції 1905-6 р. В цій революції наше студентство Петербурга, так само, як і польське, кавказьке і пр. — брало велику участь — і в столиці імперії, і у себе дома. Перебування на чужині викликало шалену ностальгію, яка спонукала українську колонію над Невою гуртуватися в національні організації — легальні й нелегальні. В. В. Радзимовська, або як тоді ми її звали заочно Віля Яновська, або просто Віля, — належала, як і я, до Української Студентської Громади, яка збиралася в Політехнічiй Інституті, за містом. Там же бували сходини Р. У. П-стiв. Легальний „клуб”, де зустрічалося що тижня наше студентство, був в „Андрiївській Школі” на Василiївській Остріві.

Познайомив мене з В. В-ою її земляк, мій колега, М. С-ий. У вестибулі „Імператорської публічної бібліотеки” на Невськiм стрілися ми з Вілею, яка прийшла з одною своєю колежанкою. Осіннім вечером сиділи ми на лавці в прилеглим сквері й довго розмовляли. Від її постаті віяло буйною повною неспожитою силою, стихією української землі, — що особливо вражала на безбарвно сірім, понуро трівожнім тлі північної столиці. Всіх, що знали тоді В. В.—у, чарувала вона мов, спогад нашого далекого соняшного Полудня, як Шевченка образ Г. Закревської в Кос-Аралі, персоніфікуючи йому пишну природу України.

На тiм самiм Василiївськiм острові недалеко від мене, біля Миколаївського мосту, мешкала й В. Яновська в польсько-литовській родині, студента Каз. Міталя. Там часто я з нею вечеряв (чай з тартинками), як вона верталася з курсів, що містилися десь коло Знаменки. Багато читала, особливо Лесю Українку, що була нам тiм стовпом огниним, який вказував шлях в добі, коли „якраз погасли всі вогні”, а з батьків „не боевої вчилися ми науки”. У неї ж відбувалися сходини нашого гуртка українознавства, де ми почали від „Київської Старини”. Читали теж Р. У.-П-івську „літературу”, що приходила через Фінляндію. На столику біля дзеркала стояла у неї світлина вродливого студента з львівною гривою, світлина її нареченого в Києві, І. В. Радзимовського.

Хоч більшу частину свого часу присвячувала В. Яновська „Курсам”, науці, але цим не обмежувалася її діяльність. Пригадую один її публічний відчит здається в „Обществе Грамотности” — про Україну (з т. зв. „чарівним ліхтарем”). Як вже згадав я, брала вона участь в політичнiй життiю студентства. Накопичені тоді під поверхнею (в „лідпiлі”) сили революції, рвалися на гору. Страйки, політичні замахы, арешти, масові „сходки” студентської, майже одверті віча — нераз до кількисот людей, — в замкнених приміщеннях (нпр. граф. Паніної, коло Анiчкoвoгo мoстy), — така була політична атмосфера, якою дихав Петербург кінця 1904 р. Відбулася й велика вулична демонстрація, 28. листопада. На неї я пішов разом з В. Яновською. Весь Невський проспект, від Олександрiвськoгo Сaдy аж за Казанський Собор, був вщерть повний маніфестантами. Збрoї поліція не вживала, оперувала нагайками й робила кінні шаржі. Треба було тільки уважати, щоб не попасти під кінські копити, про що я старався й про себе й про В. В-ну. Вертались ми пішки на наш Острiв, коли вже темніло. Пам'ятаю, як вражена була В. Яновська сценами, що ми бачили. Весь вечір вона була мов не в собі — понура, мовчазна, пригноблена. Взагалі її реакція на події й явища життя була сильна, іноді вибухова.

Хоч психодила з Полтавщини не мала вона в собі нічого з сентиментальної м'явості ні з фізичної огрядності чи з солодкової розманіженості малоросійської „Марусі”. Шатинка, вище середнього росту, гарна, струнка, промінювала з неї величезна стало напружена вітальна сила, небуденна енергія і темперамент. В погляді світилась думка іноді сарказм і іронія, іноді обурення, часом якась суворість і тверда воля.

На Рiздвяні Св'ята, виїхала вона до дому на свою Тарнавщину, коло Лубень, з наміром вернутись в січні назад. Я провів свята на Кубані. Коли ж приїхав знов до Петербургу, її я там не знайшов. Вернувся я кілька днів після т. зв. „Крiвaвoї неділі” 9(21) січня 1905 р., коли о. Гапон привів великі маси робітництва на площу перед Зимовим Палацом над Невою, щоб побачити царя і звернутись до нього з своїми просьбами. Поліція й військо відкрили вогонь по юрбі, було досить жертв. 13. січня я застав кінні військові відділи, що бівакували на вулицях. Думаючи, що приїхавши переді мною, Віля могла впасти жертвою „крiвaвoї неділі”, я шукав її по столичних шпиталях, куди звозили ранених в той день. Там її не було, але незабаром я дістав листа від неї. Писала, що за участь в розрухах на її „курсах” її звідти видалили; що продовжуватиме студії в Києві та що вона взяла шлюб з своїм нареченим, якого фото я бачив в її кімнаті на Василiївськiм Острoвi, — з Ів. Вас. Радзимовським. Закручений впрям українського студентського життя тодішнього Петербургу на порозі революції, я й в гадці не мав, що коли небудь стрінуся знов з Валентиною Василiвнoю. Але це сталося незабаром і то несподіваним способом. Не з її почину, ані не з мого, а з почину петербурзького „жандармського управління”.

На початку жовтня я був заарештований. Чи з наказу Києва, чи через „літературу” Р. У. П. знайдену в мене при трусі, мене привезли до Києва в Лук'янівську тюрму

(де між іншим знайшов київський РУП-істів Омеліньського й Сікору). Хутко потім вибухла революція т. зв. жовтнева 1905 р., появилася царський маніфест з обіцянками конституції й парламенту (Державна Дума), а незабаром вийшла й амністія політичним арештантам, — і нас всіх звільнено. Так, завдяки чи то петербурзькій, чи київській жандармерії, знова несподівано зустрівся я з Валентиною Василівною. Вона мешкала тоді на Дмитрівській вулиці, з своїм чоловіком, високим, гарним блондином, який кінчав тоді університет, і з щойно народженими двома близнятами: Євгеном і Люсею. У Радзимовських я пізнав тоді матір В. В-ни, Любов Яновську, знану українську новелістку. Пізніше познайомився я у них з старим В. Яновським, батьком В. В-ни. В кінці 1870-х рр., коли вибухло сербське повстання проти турків, він як доброволець пішов до сербських повстанців. Описав свої пригоди в „Літ. Наук. Віснику” 1905 року. Київ в жовтні-грудні 1905 р. носив сліди щойно минулих бурхливих днів. На гору вийшло „підпіле”: наше і російсько-жидівське. Одверто шмирляло вулицями кримінальне шумовиння. Вийшов на політичну арену „Союз русскаво народа”, зародок своєрідного російського „фашизму” або царської „компартії”, якісь вояки з фронту з Далекого Сходу в „папахах” бродили вулицями, зачіпали студентів розмовами на політичні теми. Революцію, як сполошеного коня схоплено сильною рукою за вуздечку, але кінь ще борсався, пручався, ставав дуба, і не знати було, хто кого більше боявся: чи „кінь” домптера, чи цей його.

Цю добу свого життя В. В-на присвятила дітям, і — як завжди — науці, якій віддавала цілу себе. Від активної політики стояла здалека, але не відмовлялася від таких послуг, як переховати якусь „бібулу” чи револьвер і т. п. Через Лубенців (Пішанський-„Михля”) і взагалі студентів, мав дід Радзимовських стик з революційною українською молоддю, через Л. Яновську — з старшими громадянами, як редактор „Київ. Старики” і директор гімназії Науменко, доцент А. Яніцький, книгар Степаненко та інші. Дід їх був одним з небагатьох, в ті часи, осередків національного українського життя в Києві.

Це життя по „свободах” 1905 р. могло подекуди рухатися в легальних рамках. Появилася легальна українська преса, українські освітні товариства. Запрошений членами Київської Р. У. П., яка якраз тоді перемінялася на Укр. Соц. Демократію, співпрацювати в новоповсталих її легальних часописах („Боротьба”, „Слово” — редакція С. Петлюра, В. Садовський, М. Х. Порш), а також кооптований до підпільного Київського Комітету партії, явернувшись по амністії до Петербурга, в 1906 р. знова прийшов до Києва. Мав я змогу тоді частіше бувати у Радзимовських. Їздив раз до Лубень, — куди на депешу Івана Васильовича привіз з Києва ліки для нагло захворілої В. В-ни, їздив теж раз в село Севериновку, коло Білої Церкви, де о. Василій, батько І. Радзимовського, був священником і куди ми всі поїхали на хрестини близнят, з яких Люся була моєю похресницею. Цей рік я знов мав нагоду подивлятися неймовірно звязятя, з яким не зважаючи, на родинні клопоти, В. В-на віддавалася своїм удюбленим студіям. Були це часи анемічного, т. зв. українофільства, коли Леся Українка (в листах до О. Коннор-Вілінської)

гірко нарікала на безлюддя довколо себе, шукаючи за справжньою людиною в героїці відшумілих епох. З широкого загаду нашої інтелігенції, все що було в ній ідейного, або поринало в революційний рух, або — в науку. Останній шлях і вибрала собі, лишившись йому вірною до скопу, В. В-на. В 1906 р. чи 1907 р., її чоловік вже мав посаду учителя одної з київських гімназій.

Рік 1907 був роком, коли остаточно задавлено революційний зрив 1905 р. Другу „Думу” розпущено, виборчий закон Столипіним звужено, почалися знову арешти. В 1906 р. арештовано м. інш. Винниченка, і Степанківського, в слідуючій році — мене. Я знова опинився в Лук'янівці. В цій і наступнім році мав я нагоду переконатися, скільки шляхетности й волі могла, в разі потреби, виявити В. В-на, ця молода жінка, яка щойно починала жити, і яким вірним помічником був її чоловік. Довідавшись про мій арешт, вона розвинула ту акцію, якій завжди присвячувалися українські жінки там, де йшло про опіку над політичними в'язнями. Носити „передачі”, приходити на побачення, говорити з адвокатами і т. п., за все це взялась вона з властивим їй завзяттям. Побачення відбувалося в клітці: кроків п'ятнадцять завдовжки, два кроки завширшки, коридор, яким ходив туди й назад вартовий, вздовж коридора, з двох сторін сітки, з одного боку приприснувши обличчя до сітки стояли покликані на побачення в'язні, з другого — відвідувачі. І одні й другі кричали, щоб загдушити крик сусідів. Серед цього галасу можна було іноді сказати щось, чого не смів чути „надзіратель”. Наряжала себе тим В. В-на на неприємності. Поліція перевела у Радзимовських трус і знайшла деякі мої листи. Їх кликали на переслухання, грозили арештом. В одному з часописів, які часом попадали до тюрми, я довідався про трус у них. Боявся, що коли в моїх зізнаннях будуть ріжничі з їхніми, це може їм пошкодити. Знестися з „волею” нелегальною „почтою” не було вже часу. Коли одного ранку тюремна „почта” принесла мені записку від В. В-ни. Писала про трус і про те, як я мав узгіднити мої зізнання. Ледве я прочитав записку, знищив її, як з брязкотом відімкнулися двері камери і вартовий гукнув моє назвісько. „В жандармерське Управління!” Кілька хвидин пізніше, якби прийшла ця записка, це спричинило б клопоти В. В-ні та її чоловікові, бо в тих листах багато було про тодішнє життя в Петербурзі. Про шляхетну вдачу В. В-ни свідчить, що вона не тільки не мала до мене жалю за цю мою, нехай, і невольну, провинку, а ще й — пізніше — писала про це: „боюсь, що листи додали велику, найбільшу біду до діла і це все страшенно мучить мене” В квітні 1907 р. В. В-ні удалося мене витягнути на волю — „на поруки” (за кавцією), як тепер це робиться в Америці і то лише тому, що я був хворий і що до суду (воєнного) лишилося лише 10 днів: не думали, що в такім стані я зможу втекти. Але ні хвороба, ні кавція (мої гроші привезені братом) нічого б не допомогли без несамовитої енергії В. В-ни, яка (з паспортом і в характері моєї сестри) бігла до прокуратора, до председателя суду, без настирливости, з якою їх умовляла й переконувала, про що пізніше оповіла мені. В. В-на та її чоловік потім переховували мене й уможливили втечу за кордон. Це власне й був той епізод, коли В. В-на врятувала мені життя. Кажу це тому,

що по голодівці в тюрмі я набув дві недуги: перікардіт і перітоніт. Мав сильну гарячку, раз понад 40 ст. В такій стані — карі, яку передбачав „мій” 102-й параграф кримінального кодексу, (4 роки каторги й заслання на Сибір), я б не витримав напевно. Тому й кажу, що В. В-на, в буквальному сенсі слова, стягнувши мене з одра смерті, відімкнула мені двері на свободу, в ту весну 1908 року у Києві.

Щасливий випадок? — думалося тоді. Тепер, коли таких „випадків” накопичилося в житті більше, коли від інших чув я про ще дивніші „випадки” — щасливі, чи нещасливі в їх житті, коли то „збіг обставин” не лишив ніякого нібито виходу, а вихід знаходився, або коли вихід був, здавалося, зовсім певний, а показувалося, що на ділі стан був безвихідний... Коли тепер думається над цим, то починаєш розуміти, що за всіма тими — нещасливими, чи щасливими випадками дійсно укрита та керуюча Сила, без волі якої не спаде ні один волос з голови людини. Цікаво, що в першенство надматеріальної Сили вірується якраз тоді, коли нібито всесильна матерія завдає нам найміцніші удари.

Роки 1908-9, що я лікувався в Татрах закордоном, я листувався з В. В-ною. Для характеристики того, з якою повагою ставилася вона до своїх обов'язків — в однім листі писала вона, який тяжкий є перехід — почати не тільки фізично, але й психічно виховувати дітей, „і тут я (писала) — відчуваю, що багато ще треба вчитися й думати, бо ще далеко не кожна має право бути матір'ю... Людей я бачу мало, якось зовсім не кортить бачити їх. Хочеться відпочити від них, побути на самоті з дітьми. Діти, писала, то була „велика радість її життя”. В другім листі знову нарікала на „мертвих і нудних людей”. Але скоро відганяла від себе „духа уніції” — в слідуючих листах вже писала: „люди нудні, але нудьгувати нема часу, треба працювати, працювати, дуже, дуже багато”.

По якійсь році наше листування обірвалося. І весь час моєї першої еміграції я нічого не знав про життя В. В-ни.

Побачив я знов свою колишню колежанку аж 1918 р. на весну, коли зза кордону вернувся до Києва. Вона була вже доцентом київського Університету. Радзимовські мешкали тоді на Столинінській (Мало-Володимирській) вулиці. Київ я застав по 10-х літах майже незмінним. Тільки та наша інтелігенція, яку я бачив в українських редакціях, товариствах, в нелегальних партіях, — стала при кермі окремої держави. Але цю державу вона тільки була „змушена обставинами” творити. Перед тим „мусом” всі розмови про відокремлення від Росії п'ятувалися, як „провокація”, представниками соціалістичної інтелігенції. Ідеї соціалізму й Драгоманова панували в Києві майже так як і десять літ тому, хоч і помітна була зростаюча опозиція до них. Я став „шовіністом”, „ксенофобом” і „правим реакціонером”, на жаргоні соціалістів і демократів, крім того відкидав Маркса й Росію. Це мусіло ідеологічно порізати мене з лівими. Але В. В-на, хоч виростала в атмосфері лібералізму, все ж як людина непересічної інтелігенції, відчувала, що „прогресивний” комплекс ідей тодішньої нашої „еліти” не зміг опанувати хаосу подій. А це спонукувало В. В-ну,

коли не згоджуватися з тим, що тому „прогресивному” прогностувалося, то бодай до того прислухатися. Але ідеологічні розходження не захитали нашу давню приязнь.

В домі Радзимовських зустрічав я тоді В. і Ю. Яновських, братів Вілі, В. Садовського з дружиною, С. Петлюру, Костя Лоського та його сина Ігоря, сестру П. Крага, родину Івана Василевича, Балинських та інших. Події, що змінювали одна другу мов на екрані образи, в той вікомний 1918 рік, давали завжди притоку до пристрасних спорів в домі Радзимовських, де, очевидно, брала жваву участь господиня з властивими їй гострою думкою й сарказмом. Про себе говорила мало. Посідала рідкий дар — уміла слухати й не любила монологізувати. Відразу схоплювала суть справи чи спору й реагувала гостро й дотепно влучною увагою, з'їдливым натяком, несподіваною асоціацією. Чи справа йшла про театральну виставу, відчит, книжку, подію чи особу. До всього відносилися або з пристрасною афірмацією, або з таким же запереченням. В цім сенсі до неї можна було прикласти латинську приповідку: „aut amat aut odit mulier, non est tertium”.

Цікавилася нашою емігрантською літературою, стрілецькими львівськими „Шляхами”, які я їй читав, дискутувала в приводу різних статей. Відвідав я її раз чи двічі в Університеті, де мав нагоду бачити її серед її реторт, в її стихії. Подивляв її незрушму певність себе, що її ніколи не покидала. Це ж ледве кілька місяців минуло від кривавої візити большевицької гієни в Києві, а завтра було таке непевне! Але вона правила своє наукове „священнодійство”, так ніби довкола нічого не сталося й не мало статися — уперто й спокійно. Такою я її бачив в революцію 1905 р., коли то член її родини — доцент О. Я-кий, швагер її чоловіка, дістав був „присуд смерті” від царофільського „Союзу Русскава Народу”. Її сміх хутко розігнав зморшки на чолі „засудженого”. Не згірше зміла вона опанувати й свої прикрі внутрішні переживання. Вона якось усувала їх в іншу площу, не даючи ні горю, ні песнімзмові відтягнути її від її праці.

З моїми думками нераз не погоджувалася, закидала, що у відношенні до Росії я „не відділяв системи від народу, мішаючи їх в одну купу”. Досі бачу теж її повний гнів й обурення погляд і слова, якими стрінула мене, коли я прийшов до Радзимовських на другий день по гетьманським перевороті: „Ви робили гетьмана, так?!” Учасні в підготовці перевороту я не брав, але мене, як „правого” підозрівали в цім.

Це, зрештою, не заважало їй помагати мені в улаштуванні моїх „тенденційних” відчитів, або кепкувати з соціалістів. Раз в товаристві, підчас дискусії хтось запитав соціал-демократа, був. міністра Центр. Ради, В. Садовського, чому він нічого не скаже? — „А це тому — перебила В. В-на, що він думає так само, як Донцов, тільки не важиться сказати це відверто”. Пам'ятаю й про себе кілька її різких, але дотепних уваг... Соціалістичні круги настроювали її проти мене, але надаремно.

Батьки В. В-ни вже не жили. Підчас тодішнього побуту мого на Україні трагічною смертю згинув і батько Івана Василевича, о. Василій. Він приїхав до Києва на кілька днів до Радзимовських, де я й зустрівся з ним.

Коли він від'їхав у свою Северинівку, мені оповіли, що від'їхав в тривозі, бо бачив недобрый сон. Снилось йому, що якісь розбишаки вдерлися до його дому й мордують його. Як завжди в таких випадках, ніхто на це не звернув особливий уваги. Тиждень, чи два по тім до мене до бюро задзвонила рано В. В-на. Схвилюваним голосом переказала мені страшну вістку; про убивство о. Василя й просила вистаратися в міністерстві, у Ігоря Кістяковського, дозволу на перевіз тіла до Києва. Віщий сон справдився. Пізніше скільки я стрічався з подібними випадками! Бачення осіб, або подій віддалених від нас або простором, або часом — і то не лиш майбутнім, але й давноминулим, дар, який одні, як О. Кошиць звать „очима душі“, „внутрішніми очима“, другі „second sight“-ом, треті інтуїцією, це було явище, повз яке, не задумуючись над ним, байдуже проходять т. зв. інтелекенти нашого зматеріялизованого світа. Ніколи їм в голову не приходило, що той „second sight“ і тепер, і в давноминулі часи, давав змогу людям ним обдарованим „читати в серцях“ других людей, проникати через матеріальну заслону в справжню невидиму суть явищ, передбачати грядущі події особистого чи загального життя, перестерігати перед ними, як це даремно робили в нас Шевченко, Леся Українка й Франко (в „Мойсеї“).

Ця родинна трагедія сталася в кінці літа. Для Радзівовських була вона болючим вступом до тої, загальнонаціональної трагедії, яка сунула на Україну. В тяжкі дні тої страшної зими 1918-19 рр., коли у Міхновського й у мене виникла думка переконати тих, хто бачив небезпеку — очистити Київ від чужої і „рідної“ большевичні і запровадити військову диктатуру, і коли ми в тій цілі відбули нараду з начальником корпусу облоги, полк. Е. Коновальцем — для цієї наради, на мою прозьбу, уступила нам ласкаво свій кабінет Валентина Василівна. Там у неї і стрінулися ми пізнім вечером 5. січня 1919 р. з полковником. 12. січня я зложив свою прашальну візиту родині Радзівовських, а 13-го покинув Київ. Здавалося, що чорна ніч запала над Україною. Я покинув В. В-ну сумну і стривожену жахливим і непевним завтра, але, як завжди безстрашно.

Я був певний, що бачив її тоді в останнє. Але я зустрівся з нею ще раз, це після 10-х, як в 1918 р., а по 25 роках вже в останній раз.

Січень 1944 року. Львів, куди я приїхав на кілька днів в особистих справах. До цього 1944 р. від 1918-го мабуть вічність ціла минула. Тоді російська гнена, розгромлена, побита, зализувала свої рани в московській багнюці. Тепер вона мордувала й гризла живих і мертвих і на Україні й на всіх просторах СССР, готова скочити до горла очманілій і осліпленій Європі... Львова я не пізнав, бо людська юрба, яку я оглядав на вулицях, в трамваях, це не був колишній Львів, це був Замарстинів або Знесіння. Та верства, що надавала тон місту, кудись зникла. За ці чотири роки, від вибуху війни він так змінився, як не змінився Київ за десять літ між 1908-1918 рр. Українські установи, деякі з них, ще животіли, але замкнуті в своїм гетті, як ласкаво дозволені концесії, — „bis auf Wiederruf“, який міг наступити що-хвилини. Над містом зависло суворе й жорстоке право нової війни, війни

народів, яке (хтось сказав) будило жаль за якими жлагіднішими! — війнами царів і королів...

У цім Львові на периферіях міста знайшов я В. В-ну, яка мада тепер не 18 і 32, а 57 літ. Я знав, що вона виїхала з України до „Генеральної Губернії“ і в 1943 р. мав кілька листів від неї. У Львові вона мешкала у невеличкім домику з кількох хат з сином і його дружиною. Люся кудись на той час виїхала й я її не бачив тоді. Іван Василевич вже не жив.

Ця наша остання зустріч відбулася в найбільш гнітючій політичній атмосфері. Здавалося б, що було про що розпитуватися про життя кожного з нас за минулі 25 літ. Але сучасність вимагала такої чуйної, невсипущої обережності, а майбутнє грозило на кожному кроці такими несподіванками, що мало часу було, щоб питатися про минуле, про себе самих. Та й не довго затримався я тоді у Львові. Оповіла лише В. В-на в кількох словах про свою подорож до Берліну, здається в 1928 р., про свій арешт по тім, про заборону працювати в Києві за своїм фахом, про півконтрабандну її працю в Педаг. Інституті в моїм Мелітополі (Таврія). Оповіла, як жила під час війни, коли — жінка в її віці! — вона ровером об'їздила села під Києвом за харчами для родини, жертвуючи в заміну свою лікарську допомогу. Мав нагоду ствердити, що крім незанежаних плянів наукової праці, в ній жила одна уперта, невсипуща думка: рятування своєї родини й опіки над нею. Загартована подіями нашої божевільної доби її воля, яку я подивляв в молодій дівчині, лишлася й тепер незламною. Такою ж як і тоді.

Після 1944 р. я вже більше не бачив В. В-ни. В Канаді, в 1948-49 рр., я дістав кілька листів від неї з Європи. Характеристичні вони і для душевного стану В. В-ни в ті часи, і для трагедії наших емігрантів з останньої війни.

Писала: „Тут у нас не тільки не кланяються ідеалам, а просто перестають бути людьми!“ Дехто з „високодостойних“ — чи з таборів, чи з-за океану, які повинні були б опікуватися „діпстами“ не виправдади надій, покладених на них. До одних — „дійти не можна“ було, другі — „влаштовують свої справи“ особисті (в листах названі прізвиська цих „опікунів“), треті „не приймають простих смертних“, четверті — обіцявши вивезти колег, самі лише виїхали за океан і т. п. „Як боляче, як досадно!“ Хамство, як завжди обурювало В. В-ну не лише, коли сама терпіла, а і в випадку інших. В однім листі з приводу випадів проти мене в емігрантській пресі в Німеччині, — „нахабних і брехливих“, писала В. В-на: „Ви звикли до нападів, у Вас уже напевно виробився певний імунітет, а на мене це робить таке враження, що мене тягне побити обличчя цим мерзотником“.

Писала, що працює вона в церковній Раді, крім того з сином в був. Подебрадській Академії (УТГІ), а донька Люся в Червоному Хресті. Відчуває — „в зв'язку з подіями, гостре бажання виїхати з Німеччини“. Єдина особа, для якої вона не щадила слів упання за її клопоти в справі переїзду В. В-ни з родиною та й інших до Америки, це була невіджалованої пам'яті пані М. Скубова, жінка непересічного завзяття й виймкового ідеалізму, — річ в наші дні нечувана. Правда, п. Скубова не належала

Др. Я. Гриневич
Нью Йорк

РЕФЛЕКСІЇ В СТОЛІТТЯ СМЕРТИ ТВОРЦЯ „КОНРАДА ВАЛЛЕНРОДА”

В минулому році польський загал святкував 100-ліття смерти свого найбільшого поета Адама Міцкевича. Нам приходить на думку постать велетня — нашого безсмертного Тараса, що жив в тім самім часі, що й Міцкевич, хоч у зовсім інакших обставинах. Буде цікаво провести між ними обома певні паралелі, бо геній народу уособлює в своїх творах народ і його духовість. Уродився Адам Міцкевич в родині адвоката і власника дібр у Новгородку на Литві у спольщеній сім'ї литовського, а як дехто твердить, — білоруського походження. Про батьківщину свою, Литву згадує Міцкевич ра-у-раз у своїх творах. Молодим хлопцем був він свідком перемаршу наполеонівської армії та її катастрофального

відвороту, що залишило немалий вплив на його духовість. Покінчивши школу в Новгородку, Міцкевич студіював на університеті у Вільні, де крім поезики і реторики вивчав класичні мови, латину й греку та історію й літературу минавшини. За приналежність до польської тайної організації Фільоматів і Філяретів Міцкевич, відсидівши пів року у в'язниці, був висланий на заслання у глибину російської імперії. Цей лагідний вирок вказував на те, що діяльність польських організацій не була Москві така загрозлива, як діяльність подібних українських організацій, — коли за приналежність Шевченка до Кирило-Методіївського Братства московська влада засудила Тараса Шевченка на безречин-

до тих, що займали „командні пости”, була „free lance”-ом допомогою акції.

Доля уперто переслідувала В. В-ну. Думала вона (як писала) удатися в справі переїзду до проф. Алексіса Кареля, ученого світової слави. Писала: „у мене була ще надія на Алексіса Кареля, це вчений, який добре знав мої праці і який користувався моїм електродом для визначення концентрації водневих йонів, але в шість днів я одержала листа, що він помер”... Проф.А. Карель, славний учений, француз, що працював і у Франції, і в Америці — додаю від себе скінчив життя у Франції, де властиво не помер, а де йому помогли „померти” доброзичливі, ріднокровні земляки, за те, що кохав свою традиційну французьку Францію.

Був особою одіозною в очах „демократичних” приятелів комунізму і СССР. Одну з його книг, яку я читав „L'Homme, cet Inconnu” є сміливий акт обвинувачення, кинутий в обличчя звироднілій матеріалістичній цивілізації модерних мегаліополісів, де новочасні учені неукли, нехтуючи законами космоса, працюють над фізичною, душевною й духовою дегенерацією людства. Написана ця книга медиком, ученим знавцем справи і авторитетом в наукових колах обох півкуль. А такі виступи безкарно не лишують в наш „прогресивний”, „свободолюбивий” вік... Бідна В. В-на навіть не підозірвала, що *gebus sic stantibus* — ледви чи успішною була б його протекція!

Писала ще В. В-на, що, не зважаючи на неймовірні клопоти в справі переселення знаходила вона час і на інше: „я тут зовсім залізла в громадсько-церковні діла, бо і заступниця голови укр. Жінок Мюнхена і працюю в церковній Раді”. Це останнє є доказом, що індиферентного відношення до релігії у В. В-ни не було. Писала в тім дис-

ті, що влаштовує свято Лесі Українки, тої, яка відкрила нам новий, незнаний світ і яку ми читали й перечитували в її кімнаті на Василівському Острові на Неві в 1904 році.

В Америці, де навіть по тяжкій операції мріяла про дальшу працю, була недовго. В грудні 1952 р. відійшла від нас.

Зустрічався я з В. В-ною в переломові моменти нашого віку — пічас першої революції в імперії царів, під час другої революції і першої світової війни і повстання нашої держави і під час другої війни. Відійшла вона від нас на передодні ще страшнішої заверюхи, до якої не всі з нас доживуть, а якої многі не переживуть. На кожне покоління впродовж цього півстоліття, — виллялася чаша Божого гніву — на чим раз більше число людей.

Валентину Василівну захлиснула ця третя навала. Перша — її заощадила; друга — здегка зачепила.

Тепер, коли через вогонь межі, що ділить нас, згадуємо тих, що відійшли, тих що не продались ні в найми не найнялись, що згнули в бою, у тюрмах, чи в бдужанню закордоном, гнані тою самою диявольською силою шаманської Москви, — чи не час нам нарешті собі усвідомити, що доти не встоїться Україна, як окрема індивідуальність, ні культурно, з своїм мистецтвом, літературою, наукою, релігією, ні політично, як самодержавна нація, ні навіть фізично, як окремий народ, доки всі ікла й пазурі не будуть вирвані у московської гієни. Доки та людодержна нація не буде так виснажена, обезкровлена й ослаблена, як нпр. колісь татарське ханство або Франція по війнах революції й Наполеона. Доки цей хижак не буде загнаний в залізну клітку. Доки не знайде в своїм серці Україна давню варязьку міць.

цевий побут у „салдатах” в оренбурзькому корпусі, під найсуворішим доглядом з заборонаю писати й рисувати.

Подорож А. Міцкевича на заслання у глибину царської імперії дала йому змогу під час дороги познайомитися з революційними кругами московської молоді та з місцевими поляками, які радо гостили молодого поета. Їхав Адам Міцкевич в Одесу, через Київ, одначе український народ та його історія були для нього чужі. Він бо перебував постійно в польських та московських салонах, де вважано Україну за регіональне поняття, — складову частину російської імперії, а перед тим Польщі. Побут в Одесі зовсім не нагадував поетові заслання. Він скоро ввійшов у доми місцевої польської та московської аристократії, брав участь у прийняттях, балах, — подорожував по Криму, про що він писав у своїх „Кримських сонетах”. В Одесі постала в нього думка написати історичну поему п. з. „Конрад Валленрод”. Тут він збирав матеріали для тієї поеми. Одначе незабаром А. Міцкевич виїхав у Москву. Зі собою повіз він поручаючого листа від куратора одеської округи, — графа Вітте. Московський генерал-губернатор князь Голіцин дав А. Міцкевичові посаду у своїй канцелярії. Московські салони аристократії відчинили свої пороги для нього. А. Міцкевич перебував часто в товаристві московських поетів, передовсім А. Пушкіна. З приводу своєї поведінки Міцкевич мусів не раз вислухати докори від своїх колишніх товаришів фільоматів і філяретів.

В р. 1828 вийшла друком його історична поема п. з. „Конрад Валленрод”. У ній описано, як литвин, що прийняв прізвище Конрада Валленрода, став великим комтуром пруського Закону і зрадою довів його до загибелі. В поемі цій А. Міцкевич апотеїзує поняття зради, підносячи її до вартости інструменту, зброї, яку можна скерувати проти свого ворога. Поема ця, її моральна наука, є обороною А. Міцкевича перед закидами земляків за його поведінку, бування у московських салонах, службу у московського генерал-губернатора, — за дружбу з Пушкіном, який для Польщі мав слова погорди. На вступі поеми є мото, запозичене із sentenцій Маккіявелі. Кінцеві слова цього мотта звучать: „.....вам треба бути лисом і львом”...

У вступі до поеми, виданої р. 1829, А. Міцкевич писав: „Це вже третій польський твір проголошую в столиці Монарха, який з усіх королів землі начислює у своїй державі найбільше племен і язиків. Він, як батько рідний для всіх, запевнює усім свободне посідання земських дібр і ще більш вартісних — дібр моральних і умових. Він не лишень залишає своїм підданам існуючу віру, звичаї й мову, але навіть втрачені або зникаючі пам'ятки давніх віків. Він каже видобувати і зберігати, як спадщину належну поколінням. Сперті його щедрістю учені відбувають працюваті подорожі для дослідження і охорони фінських пам'яток. Під його опікою товариства вчених образують і плекають давню мову летів-литовських побратимів. — Аби Ім'я Батька стільки народів було однаково славлене всіми мовами, у всіх поколіннях”.

А Тарас Шевченко в поемі „Кавказ” 1845 року про імперію писав: „У нас же світа — як на те, Одна Сибір геїсходима. А тюрем, люду! Що й лічить. Од Молдаванина до Фіна на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує!” А у р. 1857 по звільненні з 10-літнього побуту у „салдатах”, — Тарас Шевченко писав у вірші п. з. „Юродивий” „...не вам у мережаній лівреї, донощики і фарисеї, за правду пресвятую стать і за свободу!”

В р. 1829 А. Міцкевич виїхав за кордон. Польське повстання з 1831 р., якого учасники нерідко на своїх транспарентах носили кличі з творів Адама Міцкевича, — застало його в Італії. Польське повстання упало. Міцкевич, перебуваючи в Познанщині біля кордонів, мандруючи по польських маетках — стрічає тільки рештки розбитих відділів польських повстанців.

А. Міцкевич виїздить у Францію, де стає професором слов'янської літератури у Коледж де Франс. Ось частина його викладу з 14 грудня 1841 р. про Україну: „Земля та (Україна) була замешкала через народ, який ніколи не мав політичного існування, — а якого минувшина належить до двох історій: російської та польської, — а кров є сумішшю цих двох. — якого герої раз побідники то знову піддані поляків і москалів, однаково обходять ті обидва народи. Та кресова земля стала ареною, де польські і російські поети (Залескі, Пушкін, Рилєєв, Гоциньські) — оспівували тих самих героїв.”

Або уступ з його викладу про козаків: „Ко-

зацький полковник чи отаман, продавши збіжжя, вертався у місто з грішми, в атласах або оксамитах. Але коли він тільки гайшовся серед своїх друзів, він прогулював весь заробіток, одягав свої атласи і ліз у бочку дьогтю, — аби стати наново козаком." Ось такі мудрощі викладав А. Міцкевич своїм студентам у Коледж де Франс.

Побут на еміграції, трудні домашні умовини, психоза, якій улягли розсварені польські емігранти, створили особливе підложжя для того, що А. Міцкевич та чимало емігрантів — поляків стали учнями шарлятана — містика Анджея Товіанського, якого Міцкевич величав своїм „містшом”.

Помер А. Міцкевич в листопаді 1855 р. в Туреччині, куди він вибрався організувати військовий відділ проти Російської Імперії.

Так закінчив своє незвичайно цікаве, бурхливе життя творець польського Конрада Валленрода — Адам Міцкевич.

Його етичні тези про зраду та її допускаємість у політичній боротьбі, наведені у „Конраді Валленроді” найшли на протязі останнього століття чимале практичне застосування у польській політиці, головну у відношенні до нас, українців.

**

Два реферати в ньюйоркському УВАН-і 17 грудня м. р., а саме проф. Др. Чижевського і проф. Др. П. Одарченка на тему творчости Адама Міцкевича, спричинили появу 21 грудня м. р. в польськiм щоденнику „Нови Свят” — статті знаного нам з протиукраїнських публіцистичних виступів п. Клявдія Грабика, — п. з. „Україньци о Міцкевічу”.

З притаманною всім полякам манією великості, п. К. Грабик, покликаючись на твердження проф. П. Одарченка, виводить, що не тільки Леся Українка, але і Тарас Шевченко та Іван Франко були під великим впливом творчости Адама Міцкевича, а інші визначні українські письменники виразно наслідували Адама Міцкевича і так якби перекладали його вірші.

Польський „спец по українським справам” п. К. Грабик намагається у своїй статті прищипити нам почуття меншовартости у ділянці нашої літературної, духової творчости, мовляв, українські письменники не здобулися на нічого оригінального, власного, а черпали духову ідеологію від польського „веща”.

Цей очевидний нонсенс друкє тут „Нови Свят”, даючи в той спосіб свою контрастигнату на анальфабетичні виводи п. К. Грабика відносно вартости українського письменства.

Не буду на цьому місці доказувати як великий вплив мали на творчість А. Міцкевича московські поети Пушкін, Вяземський, Рилєєв і др., що зустрічалися з ним у московських сальонах, де А. Міцкевича вважано за литвина. Поминаємо й те, кого переклав і наслідував Адам Міцкевич.

Що ж до „впливу” А. Міцкевича на творчість Лєсі Українки, то ця велика українська поетеса була не тільки авторкою статті п. з. „Замітки про новішу польську літературу”, але їй було знане ціле світове красне письменство. Це слідує із змісту її статтей п. з. „Два напрямки в новішій італійській літературі”, „Нові перспективи і старі тіні”, „Европейська соціяльна драма кінця 19 віку” і др. Леся Українка, крім рідної мови, знала ще мови англійську, французьку, італійську, московську, польську, еспанську, латинську й грецьку. Вона подорожувала по Європі, перебувала в Сант Ремо, в Єгипті і др. Знала вона знаменито Біблію, а її „Самсон” є тематично вчасніший від „Конрада Валленрода” і не має з ним нічого спільного. Її „Самсон” ні в якому разі не наслідування, як твердить К. Грабик „Конрада Валленрода”. Коли у виданні тієї історичної поеми польський „вещ” помістив покірне „цареславіє” і бажання, щоб „ім’я батька стільки народів було однаково славлене всіми поколіннями на усіх мовах”, — то Леся Українка, у своїому відкритому листі до французьких письменників у р. 1896 проголосила таке: „ганьба вільним поетам, які перед чужинцем дзвенять ланцюгами добровільно накладених кайданів. неволя ще огидніша, коли вона добровільна... так Росія величезна, — голод, неосвіченість, злодійство, лицемірство, тиранія, безмежні і всі ті великі нещастя величезні, колосальні, грандіозні. Наші царі перевищили єгипетських своїми схильностями до масивности. Їхні піраміди високі і дуже міцні. Ваша Бастилія була ніщо в порівнянні з ними. Приходьте подивитись на велич наших бастильських фортец, зійдіть з естрад, здійміть ваші котурни й огляньте нашу прекрасну в’язницю. Не бійтеся, побратими, в’язниця поетів, що люблять Волю, Батьківщину і народ не така тісна, як інші місця ув’язнення, вона прос-

тора і її славне ім'я: — Росія. Поет може там мешкати і навіть безпечно, втративши тільки ім'я, або втративши все."

Не мав тієї відваги писати так А. Міцкевич — службовик канцелярії московського генерал-губернатора кн. Голіцина, поки був на терені російської імперії, доперва за її кордонами він виступає відкрито проти Москви.

Якеж наївне і необгрунтоване є твердження п. К. Грабика про ідеологічний вплив А. Міцкевича на Тараса Шевченка, Лесю Українку чи Івана Франка, автора вірша: „Не пора москалеві, ляхові служити.."

Чи міг мати Адам Міцкевич, який не знав українського духа, української мови, української літератури, а про історію України знав тільки з тенденційних московських підручників (Жарамзин: Історія Государства російського 12 тм) — мати ідеологічний вплив на українське письменство? Певно, — що ні! —

ВІД РЕДАКЦІЇ

Вмістивши статтю др. Гриневича, ставимо питання, хто на доумив не літератора, а публіциста польського узалежнювати українську літературу взагалі, а зокрема творчість Лесі Українки, від впливів великого національного польського поета Міцкевича. Замість відповіді наводимо фахову замітку кореспондента, здається, з науковим знанням, в газеті „Український Прометей" з 19 січня ц. р.:

Доповідь проф. П. В. Одарченка „Вплив А. Міцкевича на Лесю Українку". Давши короткий огляд впливів Міцкевича на українських письменників, доповідач докладно проаналізував впливи великого польського поета на творчість Лесі Українки. Її знайомство з Міцкевичом почалося у дитинстві, бо першим віршем, що вивчила напам'ять Леся, „Русалка" Міцкевича у перекладі П. Куліша. Підлітком Леся Українка уже переклала уривки з „Конрада Валленрода". Ідеологічний вплив Міцкевича яскраво позначився в поемі „Самсон". На цикль „Кримських спогадів" поетки мали вплив „Кримські сонети" Міцкевича. Це твір Лесі Українки цілком самостійний. (А інші несамотійні — Ред.), але наголочки взяті ті ж, що були в Міцкевича й навіть лексика подібна. Міцкевич був учителем Лесі у писанні сонетів.

Свою високу оцінку Міцкевича Леся Українка висловила у критичних статтях, писаних для російського журналу „Жизнь". Головною особливістю творчості Міцкевича Леся Українка вважала сполучення поезії й полум'яної публіцистики. Тим же характерна й творчість великої української поетки.

Л. Д.

Оттаке, либонь, стверджено на конференції УВАН, присвяченій А. Міцкевичові, що відбулася в Нью Йорку 17 грудня м. р. На конференції, пише газета, крім укра-

їнських вчених, були також присутні польські учені та журналісти

Тема доповіді була „Вплив Міцкевича на Лесю Українку", а „вчений" літератор вважав за свій обов'язок ствердити перед сусідами „вплив на українських письменників" — на всіх, на все письменство. Польський „Нови Свят" газета послідовна і знає, що робить. В числі за 11 лютого ц. р. редакція вміщує дві статті українських літературознавців: В. Лева і П. Одарченка. В довгій статті „Адам Міцкевич в українській літературі" П. Одарченко розвиває думки, порушені в замітці Л. Д. Вже сама поява статті в газеті, що так в мажеченні своєму „воює" за польський Львів, столицю української землі, викликає здивування чи насторогу. Сам заголовок статті далеко не науковий. Автор, знаючи ставлення А. Міцкевича до України і українців, вводить його в українську літературу. Перестарався проф. Одарченко, з літератури вийшло знаряддя польської політики. З його статті виходить, що вплив А. Міцкевича на українську літературу був універсальний. Гулак-Артемівський, А. Метлинський, Шевченко, Леся Українка, М. Рильський і інші — всі були під ідейним, за автором, „ідеологічним" впливом А. Міцкевича. „Історик літератури визнає ідеологічний вплив Міцкевича на Тараса Шевченка"... — пише автор. Чий і який історик? Навіть політичний трактат „Книга битія українського народу" М. Костомарів написав під великим впливом творчості польського поета! З літератури почав, а на політиці скінчив. Думаєте, що то наука так доводить? Ні, так хоче чиясь політика. А люди, думка яких не тримається берега, її оформляють. Вони не звикли і не вміють ходити на своїх ногах, завжди хочуть бути під чийсь впливом, у них „усе одкрите тюремним ключам", за висловом Лесі Українки. Тому й творчість Шевченка, Лесі Українки вони узалежнюють від впливів А. Міцкевича, роблять чиясь політику. Ніякий титул чи звання не викоринить з них отого: „Скажи хлопе, як пан каже". Вичитає з чиясь брошури про впливи і впливає. А в чому, де і як позначилися вони — не питаєте. Вивчила вірш „Русалка", перекладала „Конрада Валленрода", писала „Сонети", дала високу оцінку творчості Міцкевича, — і вплив на Лесю Українку вже доведений. Для безрідної науки, що не тримається свого національного берега, того вистарчає. Міцкевич був у Криму і Леся була — і ідеологічний вплив доведено.

Є вплив і вплив. Одна річ, коли свої творчі думки письменник вбирає в форми, способи літературні, спільні з попередниками, а інше, коли йде про найістотніше в творчості: про вогонь її, про душу, ідею. Коли говорити про перше, ту зовнішню сторону творчості, то мабуть немає письменника, що не починав би оформляти свої твори, взоруючись на попередників так, як дитина взорується на доквілля при формуванні своєї мови. Але це ж не те, що ідейний чи, як подає Л. Д. за проф. Одарченком, ідеологічний вплив. Творчість Лесі Українки багатогранна, широка й, до речі, мало нами досліджена. Об'єктивний науковець не наважиться ствердити про ідеологічний вплив Міцкевича на

Лесю Українку. Бо підложжя, ґрунт, творчі задуми у обох різні. Леся Українка бачила, як:

„Палають страшні незагоєні рани
На лоні у Тебе, моя Україно.

І звідціль і. розуміння отого історично-конечного
„Або погибель, або перемога”.

Розуміючи історичну конечність, поставлену життям перед Україною, поетка кличе:

Борись і добувайся Батьківщини.
Бо прийдеться загинуть у вигнанні,
Чужою — чуженицею, в неславі.

Це провідний ідейний мотив в творчості Лесі Українки. Тому то Іван Франко, чи не найглибше розуміючи полум'яну творчість поетки, писав, що „мимоволі думаеш, що ця хвора, слабенька дівчина, трохи чи не одинокий мужчина на всю новочасну Соборну Україну”. (Літературно-Науковий Вістник”, 1898 р. кн. 7.). Вона ж бо хотіла своїм вогненным словом, — зброєю виховати месників, що стануть до боротьби і здобудуть „свій дім, — свій храм”. Вірила, що:

Месники дуже приймуть мою зброю,
Кинуться з нею одважно до бою...
Зброя моя, послужки воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам.

І все то від впливів? Ні, про ідеологічні впливи говорять ті, що не хочуть бачити своєї аксіоматики національної (а вона є в нас), щоб прищепити нам чужу політичну догматику, видаючи те за наукове відкриття.

На тім боці московська наука, як кажуть, з шкурні лізе, щоб довести ідеологічний вплив великої російської літератури на Шевченка, Франка й Лесю Українку. Для чого і нащо робиться ота фальсифікація, знаємо. А для чого тут в зонні невинні академічні форми вплутуються чужі політичні тенденції? Хіба то в інтересах нашої науки, отієї зброї національної, що має служити нам в перемозі?

БАЙОН, Н. ДЖ. — ГІДНО ВШАНУВАВ СІЧНЕВІ РОКОВИНИ

Українська Громада в Байоні, Н. Дж., вперше відзначила Роковини 22. Січня Святочною Академією влаштованою Громадським Комітетом Українців міста Байону в склад якого входили представники усіх церковних та громадських товариств чи організацій.

6. січня у Надвечері Різдва Христового Достойний Майор Г. Томас Ді Домініко прийняв на сіті гол Українську делегацію в присутності якої проголосив день 22. січня „Днем Української Незалежності”. Делегація передала Український Прапор, який повівав в неділю 22. січня на поглі державного будинку. На протязі тижня від 15. до 21. січня влаштовано в головній бібліотеці виставку Українського Мистецтва різьби, вишивок та кераміки. Цю виставку відвідало понад 600 осіб. Неділя 22. січня це небуденний день для українців міста Байону, бо вперше повіває Український Національний Прапор.

Зближається 2. година пополудні, в якій має початись Святочна Академія у прекрасній шкільній залі. Не треба було довго ждати, як Українська спільнота й запрошені

М. К.

МАЯЛИ ПРАПОРИ

Замітка з Байону про Січневі Роковини, типова для багатьох міст ЗДА. Майже у всіх місцевостях, де працюють Відділи й Осередки Визвольного Фронту діялося подібне. Над стейтовими будинками лопотіли українські національні прапори, а губернатори міст проголосили 22. січня Днем Української Державности. Преса відзначає це, як успіх українців. Безсумніву, що громади, а в першу чергу ініціативні люди Організацій потрудилися, що б так сталося.

Не сталося воно само, от так собі, й не приходило з нудної засідательської балаканини про урівнілівські паритети, а сталося завдяки праці й ініціативі людей. Можна б поминути й не згадувати окремих дисонансів, що мали місце в підготовці для відзначення Січневих Дат, коли б вони не таїли в собі деякої небезпеки. Деклярація стейтових Урядів про День Української Державности багато зобов'язує нас. Вона зобов'язує активно творчо протиставитись затіям ім-

гості Американці заповнили вщерть простору залю на 500 осіб.

Академія почалась Американським гимном у виконанні духової оркестри „Сурма” з Джерзи Сіті під проводом проф. В. Задорного.

Свято відкрив голова громадського Комітету п. Микола Кормелюк та привітав Достойного Майора міста Байону, який виголосив коротке слово з приводу Січневих Роковин. Святочну промову виголосив п. др. Петро Мірчук.

Після цього мистецьку частину виконали слідувачі мистецькі сили:

Мішаний квартет „Бандура” у складі: Галина Хамула — сопран, Христя Карпенюк — альт, Володимир Пркевич — тенор, Роман Левницький — бас. Скрипкове сольо у виконанні п. Аліції Бучинської при акомпаніаменті п. др. Бориса Базалі. Мішаний хор при Українській Православній Церкві під орудою о. Протодіякона П. Пушкаренка. Мішаний хор при Українській Католицькій Церкві під дергентурою проф. Івана Задорожного, деклямація „Любіть Україну” виконав Любомир Кормелюк, Чоловічий хор при ООЧСУ під керуванням п. Миколи Кормелюка та духова оркестра „Сурма” із Джерзи Сіті, яка переплітала цілу програму Свята.

Після Святочної Академії відбулась в залі Українського Народнього Дому товариська зустріч для запрошених гостей, які в тракті виявляли великі симпатії до Українського Визвольного руху та Героїчної Української Повстанської Армії. Концертмайстром був п. Василь Драган.

Учасник Свята

перської політики, збройні сили якої, зняли наш прапор у Києві, а на його місце водворили прапор єдиної соціалістичної Росії „принесений на багнетах з півночі”, як заявив Моравйов в Києві. Zobов'язує нас утвердити й удокументувати наше національне „я” в культурі, літературі, в суспільно-політичних ділах, протиставлячись фальсифікації „возз'єдинення”; утвердити національну відрубність: духову і політичну окремішність, не замикаючись в гето. Буває, що в нашій суспільно-політичній роботі люди роблять назворот. Недавно кілька людей з паперових товариств, що деклямують про самостійність, організували в Філядельфії доповідь, в якій доповідач пробував переконувати, що українська самостійницька політика не модна в нинішньому світі, мовляв, треба шукати якоїсь моднішої. І це тоді, коли на цілих континентах відбуваються нечувані досі домагання й боротьба народів за державну їхню незалежність. Люди слухали про оту модну й немодну політику й мовчали.

Часто ми в своїх поступованнях для „загального добра” кермуємося засадою „блажен-іже і скоти милуєт”, забуваючи, що це можливе тоді, коли вони позбудуться отого політично-скотського. А без цього неминучі оті політичні лавірування, братання з ворогами нашої волі й практичні дії, які в одній дискусії про кризу Національної Ради чільний її діяч назвав помилками, „що можуть бути гіршими від зради”.

На одному засіданні в Нью Йорку, коли обговорювалося справу святкування Дня Державности, один з представників паперових організацій, що торік самі собі святкували, коли зайшла мова про кандидата на промовця, почувши прізвище члена ООЧСУ, заявив: „Та ліпше слухати Хрущова, як його.” Можна б це приписати горячковості, подратованості (хоч для того не було місця) і не згадувати, але то не випадкове. Воно впливало із нутра людей, а з ними й організацій, які не покинули думати категоріями, коли не така, як ми хочемо, то хай ліпше по хрущовських глаголах. Хіба ж не воювали в роки нашої Державности з своїм націоналізмом, залицяючись до всеросійського соціалізму? Тому й не можемо проходити мимо таких заяв, бо в них таяться завтрішні поступовання. Думаючи про одностайні виступи цілої громади на зовні, остерігаймося людей, для яких імперські промови любіші, від самостійницьких. Такі лю-

ди завжди волюють чужого пана, ніж свого господаря. До єдності громади змагаймо, за неї борімося, працюймо так, щоб та єдність витворювалася, а не забуваймо про національне „я”, яке не дозволить молитись чужим ворожим богам, бо в ньому, а не в партійній урівніловці з парітетним ключем, шлях до волі.

Богдан Лепкий в оповіданні „Дзвони” подає цікавий і повчальний епізод з часів першої світової війни. Військове командування російської армії, що відступала з Галичини, послало чоту салдатів зняти з церкви дзвони. Доки салдати злазили з возів, троє підійшли до священника й один з них, українець, попросив благословити їх. На це священник, вдивляючись у вояка, відповів: „Блажений муж на лукаву не вступає раду й не стане на путь злого та з лютим не сяде”...

**

В протоколі цьогорічного конгресу вписано 18 заяв сенаторів й конгресменів, в яких вони висловили свій погляд на українську проблему. Конгресмен Сміт (Вісконсин) заявив таке: „Російська імперія з її віковичним прагненням за межі свого історичного організму, породила большевизм і дала йому духовий облік. Московська легенда про інтернаціональну будову соціалізму, спрепарована в кремлівській лябораторії, не має історичного значення в нинішній большевицькій інвазії Москви. „Советський лад є національний, він нам властивий,” ствердив вдумливий антикомуніст В. Іванов в своїй праці „Ми”. Те саме доводить і російський історик Федотов, філософ Бердяєв. То ж не випадок, що большевизм дуже легко, майже без спротиву, закріпився в Петербурзі й Москві, а ціла Великоросія майже не знала громадянської війни, бо для неї мінялися „знаки і возглавія”, а імперська суть, ота духовість, залишалася. В традиціях московської держави було щось таке, що виплекало большевизм: кріпосницький лад, сільська община й самодержавство. На окраїнах російської Імперії (Україна, Кавказ, Білорусь, Узбекістан та інші.) большевикам довелося вести довгі криваві війни, щоб насадити большевицький лад. Головнокомандувач большевицької армії на Україні Антонов-Овсієнко признає, що „коли б ми не мали за нашою спиною такої оборони, як Советська Росія — революція на Україні загинула б.” Чи не те саме на наших очах відбулося в Китаї, Корей, Індокитаї, а нині має місце і в

арабському світі, де за спиною комуністичних п'ятих колон, що атакують свободу народів, завжди стояла й стоїть советська Росія.

Недавно ми спостерігали звідцілья, як Хрущов з Булганіним, подорожуючи, по Індії, Бірмі й Афганістані, підбурювали народи цих країн проти ЗДА і Велико-Британії. Не про комунізм говорили вони, а про одвічну дружбу російського народу. Соціально демагогію завжди використовують керманічі большевицької імперії й то річ не нова в Росії". Навівши цитати з Леонтієва, Данілевського, конгресмен ствердив, що „месіанізм, за яким руский народ, покликаний здійснити соціально правду в світі, є невід'ємним від сучасного большевизму, а витворився він в історичному розвоєві та є притаманий імперській духовості"... Порівнюючи програму монархіста Данілевського з 70-х років минулого століття з промовами Хрущова в Індії, конгресмен заявив: „що большевицька Росія — СССР послідовно продовжує зовнішню політику царської Росії. І це добре бачив і розумів російський поет М. Волошин (українець з походження), який в роки революції, запитуючи, що мінялося, відповідав:

Знаки и возглавья.

Тот же ураган на всех путях:

В комиссарах — дух самодержавия

Взрывы революции в царях.

В кінці своєї промови конгресмен зробив висновки: „Большевизм — продукт імперської духовості Росії. Боротьба з ним невід'ємна від боротьби з імперією Російською — СССР. А в цій боротьбі найкращим і найвірнішим союзником людської свободи є народи, поневолені й уярмлені Росією. В тому числі й руский народ.”

(Конгр. рек., січень 1956 — ст. 802-803).

Конгресмен М. Бентлі (Мішіген), виголосивши промову перед конгресом про „Резистанс не російських народів”, закликав звернути увагу в 37-Роковини Української Державности на змаг українського народу за свою незалежність. Подібних виступів, записаних до протоколу (рекорду) конгресу було 18. Звичайно, від виступу конгресменів, навіть записаних до конгресового протоколу, до практичної допомоги й підтримки наших змагань далеко. Але оті промови ще раз говорять, що те друге зрозуміння, не плятонічне, а реальне, прийде лише тоді, коли ми в

Д-р О. Соколишин

ВІДГОМІН ПОЇЗДКИ ЯР. СТЕЦЬКА НА ФОРМОЗУ

Українська публічна опінія радо вітала вістку, що один з чоловік провідників Українського Вивольного Руху, голова Ц. К. АБН-у Я. Стецько, відвідав президента Вільного-Націоналістичного Китаю, генералісімуса Чянг Кай Шека на Формозі, зміцнюючи таким чином антибольшовицький фронт поневолених народів Європи й Азії проти московської імперської колоніальної політики СССР.

Уся майже українська світова преса присвятила цій небуденній події належне місце. Засмутились тільки політики, які замотались в російські непередіршенську сітку, спричинили ще одну поважну кризу (вихід інж. О. Бойдуника й його публічні виступи під цю пору в ЗДА). Потягнення представника Українського Визвольного Руху Яр. Стецька, звертає увага громадянства на правдиву самостійницьку політику української еміграції, яку ведеться самостійно, без узалежнювання її від чужих сторонніх сил, шкідливих українській самостійницькій ідеї.

Яр. Стецько, як голова Українського Уряду, 30-го червня 1941 р. проголосив із волі українського народу в Львові відновлення Української Державности, відомим державним Актом, що показав світу правдиві бажання українського народу жити своїм самостійним державним життям. Той Великий державний чин остаточно перекреслив усі Переяславські й Варшавські договори, як також й пляни офіційної політики ЗДА з 1919 р. в Парижі, коли то державний секретар ЗДА Роберт Ленсінг заявив представникам України: Панейкові від ЗУНР та Марголінові віцеміністрові закордонних справ України, що „ЗДА не була прихильна незалежності українців, вона була прихильна (ідеї) одної Росії, де кожна частина мала б мати свою автономію.

Papehs Relating to the Foreign Relations of the United States 1919, Vol. XI, U. S. Gov. Pr. Offices, Washington, 1942, p. 255 „Mr. Lansing states definitely that the U. S. was not in favor of independence for the Ukrainians it was in favor of a single Russia in which the various portions should have a certain degree of autonomy”.

Слід замітити, що це той самий секретарі оф стейт Роберт Ленсінг, який спільно із Президентом ЗДА Вудров Вілзоном підписав Проклямацію „Українського Дня” 21-го квітня 1917 р. в ЗДА, після ухвали американського конгресу, коли то на допомогу знищеним у війні Україні зібрано \$ 84.463. 99 готівкою Укр. Нар. комітетом та Федерацією Українців в ЗДА. Ідея здається незмінна й нині, коли врахувати офіційні виступи сенаторів, конгресменів, не всіх очевидно, як також офіційних державних мужів, коли висловлюються про „мирне визволення” сателітів, не ви-

своїй діяльності практичній боронитимемо послідовно висновків конгресмена Смідта й інш. Коли до кінця, цебто не тільки на парадах, а й в ділах протиставитимемося чужим затіям і намірам „патріотів”, що ладні слухати Микиту, чи вважають самостійницьку політику не модною.

числяють дослівно й Україні. Здається всі є за станом із 1939 р., який був прекреслений Актом проголошення відновлення Української Державности 30. 6. 1941 р. Тому то й не дивно, що вся російська еміграційна преса під цю пору в своїх імперіялістичних плянах, закликає створити спільний фронт, не проти комунізму, а на диво проти УКРАЇНСЬКОГО СЕПАРАТИЗМУ.

Українська преса поїздки Яр. Стецька на Формозу оцінила, як значну подію. На Американському континенті тижневик Гомін України з Торонта-Канада, перший помістив світлини та дав належний коментар поїздки. Слідували другі часописи, як також й англomовне видання УККА в ЗДА-Український Бюлетень. В Європі крім Шляху Перемоги-Мюнхен Німеччина, належний розголос дав тій справі суспільно політичний місячник „Визвольний Шлях” кн. 12 (ч. 12-98) грудень 1955 р. в статті „За спільний проти-комуністичний фронт” 3-ій сторінці, де поміщено шість світлин із побуту Стецька на Формозі й його виступів. Також тижневик „Українська Думка” з Лондону-Англія із 1-го грудня 1955, де заповдана одна світлина й пращальна промова Яр. Стецька виголошена до вільних китайців через радіостанцію „Тайван” 27, жовтня 1955 р. в Тайпеу.

Крім англо мовного видання УККА в ЗДА, в німецькій мові широкий розголос справі дав журнал „УКРАЇНИ” ч. 4 за 1955 р., що виходить в Мюнхені-Німеччина, де Карл Спрінгер помістив обширну розвідку під заголовком: „Національний Китай поздоровляє — Хай живе Україна” зі 12-ма світлинами, серед яких на 120 стор., Стецька та Генералісіма Чіанг Кай Шек-а. Також належний розголос справі дав Бюлiten АПАКЛ-де Ейжія піпс антикомуніст ліг репаблік оф Чайна, місячник звідомлень проти комуністичної боротьби вільного Китаю, Том II. ч. 9 за листопад 1955 р., описуючи ту подію великого значення із позитивною оцінкою та знімками, на стор. 3-ій вміщено розвідку

Яр. Стецько під назвою: „Френдс ін антикомуніст анд анти рашія імперіялізм”. Дано вислів ідеям самостійної України та АБН-у. Про свій побут на Формозі від 9-28. жовтня 1955 р. Яр. Стецько написав й помістив у Істерн Іврупіс Монітор, том II. ч. 1, за січень 1956 р. на стор. 9-11 під заголовком „Фрі Чайна ін Врлд Вайд Файт егайнст Болшевізм”, даючи правдиву оцінку ситуації на Формозі-бастій-йонові свободи в Азії, запоруки миру світу як і Україні. Українці в ЗДА також морально піддержують визвольну боротьбу Вільного Китаю за визволення всього Китаю з підки комуністичного рабства.

СОВЕТСЬКІ ЖУРНАЛІСТИ НЕЗАДОВОЛЕНІ

Про зустріч клівелендців з советськими журналістами „Вісник” вмістив в листопадовому числі невелику замітку під наголовком „Коли гули авта”. І ось в советській пресі про ту зустріч теж появилася не одна, а кілька заміток. В репортажах советських журналістів видно, що та зустріч не до вподоби була їм. А оце зявилася згадка про неї в політичному журналі „Международная жизнь” за грудень 1955 р. В статті „Подорож по Сполучених Штатах” автор Б. Ізаков пише, що „Керівники обох великих профспілкових об'єднань ЗДА.-Американська Федерація Праці й Конгрес Виробничих Профспілок, — демонстративно заявили, що не бажають мати нічого спільного з нашою делегацією”. Навівши кілька епізодів з зустрічі, де були квіти й доброзичливі розмови, автор з обуренням описує пікетування журналістів в Клівеленді. Наводимо його:

„Звичайно, як і треба було сподіватися, не все у нас шло гладенько. Є в ЗДА сили, які намагаються протидіяти розрядці міжнароднього напруження й нормалізації відносин з советською країною. Такі сили використовують в своїх інтересах антисоветські угруповання, сколочені в

3 ХРОНІКИ ООЧСУ

В січні і лютому відбулися річні загальні збори відділів: Пітсбург, Байон, Балтимор, Нью Йорк, Гартфорд, Пасейк, Філадельфія, Мінеаполіс.

—o—

Г. У. ООЧСУ на засіданні 6 лютого розглянула плян праці на 1956 р., схвалила проект бюджету Г. У. і фінансові пляни відділів та затвердила видавничий плян Г. У.

—o—

Річна конференція голів і представників відділів відбудеться 24 і 25 березня ц. р.

Порядок нарад:

1. Звіти відділів,
2. Звіт Г. У. і напрямні праці на 1956 р.,
3. Звідомлення Контрольної Комісії,
4. Затвердження бюджету Г. У. і фінансових плянів відділів,
5. Доповідь,
6. Поточні справи.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА”

Передплата на рік \$4.00

Передплата на півроку 2.25

Ціна окремого примірника50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошовим переказом (моней ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошеві перекази треба виводити на адресу:

“V I S N Y K”

P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаємо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

“ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ

Редагує Колегія
Головний редактор

I. Вовчук

роки холодної війни, і перш за все фашистський емігрантський „зброд”.

В Клівеленді такі пікетували готель, в якому ми жили. Пікетування носило характер добре підготованого хуліганського дебошу. Завжди, коли ми, виходячи з готелю, сідали в автомашини, вони зараз від'їздили: інакше воно й не могло бути: бо ж наш маршрут завжди був відомий завчасу. Але в неділю, 23. жовтня, ми вийшовши з дверей готелю, крізь товпу п'яних хуліганів до своїх машин, з здивуванням побачили, що в них не було шоферів. Шофери з'явилися лише через 10 хвилин. А коли ми запропонували їм їхати, вони заявили, що не можуть рушити з місця без якогось спеціального розпорядження; пройшло ще 5 хвилин перше ніж дістали те розпорядження від невідомого режисера всієї інсценівки. Протягом часу навколо наших машин безупинно буяняли фашисти. Вони дали стусанів американцеві Френку Клукуну і шоферові Едварду Форду, які супроводили нас. Поліцейські тримались як нестральні спотерегачі, заклавши руки за спину.

Проте, хто це творив, свідчить фраза, кинута одним з „хуліганів”, що відкрив двері нашої машини. Лице його пересмикувалось від ненависті, чи від алкоголю. — Я був у вас зі зброєю і знову вернусь до вас з нею; — вигукнув він ломаною російською мовою. То був недобитий гітлерівець, один з тих, проти яких советські люди воювали разом з своїми американськими союзниками. Пройшло якихось з 10 років і ось він одержав змогу погрожувати советським людям на вулиці американського міста... Крім Клівеленду, вони організували подібні демонстрації проти нас в Лос Анджелесі і Феніксі”. Отак написав про зустріч названий журнал. Що советські журналісти гніваються, то зрозуміло, бо зустріч далася їм в знаки. Але і в гніві вони не промовилися. А може то редакція допилювала. „Зустрічали” журналістів українці, хоч між ними були зрідка й росіяни. Плакати, лозунги й домагання написані були англійською й українською мовами. Говорили теж українською й англійською мовами, але про українців ні словом не заікнувся советський журналіст. Не вигодно про це говорити й він мочить, а лає фашистів, недобитків гітлерівських.

З технічних причин закінчення статті проф. Савчука не відруковане в цьому числі, буде вміщено в наступному числі.

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Не утруднюйте роботи видавництва — поспішіть поновити передплату „Вісника” на 1956 рік. Ліквідуйте заборгованість за минулий рік.

ЗБІРКА НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИК”

1-го Відділу ООЧСУ в Ньюарку, Н. Дж.

Іван Дзядів 12 дол., Андрій Рогальський 5 дол., Володимир Таланчук 4 дол., Юрій Кононів 2 дол., Микола Базиліук 2 дол., Іван Назар 2 дол. По 1 дол. зложили: Іван Тимчишин, Василь Грушак, П. Бурченко, Марян Кормило, Нестор Басняк, Петро Гудзовський, Микола Мись, Михайло Мостовий, Людвик Мигаль, Микола Семанишин, Г. Ш., М. Біловатий, П. Крутий, Іван Кутий, Борис Мил-

лер, Теодор Сюшко, Василь Хомик, Михайло Шаркевич, Іван Ілемський, Василь Божко, Володимир Пришляк, М. Басараб, Василь Цюрпита, М. Іванік, Андрій Рогальський, Б. Конар, Теодор Чих, Федір Луцишин, Орест Мостовий, Омелян Жулинський, Михайло Лаврів, Анна Винник, П. Завруха, Василь Гнидка, Іван Генсьор, Борис Процюк, Іван Галій, М. Мельник. По 0.50 дол. зложили: Іван Дубас, Д. Маціборський. Дохід зі Свята УПА 13.52. Володимир Боровик 2 дол. Разом дол. 81.52.

Відділ 28 — Бетлегем

По 2 дол. зложили: Володимир Загвоский, Василь Кацамир, Іван Швець. По 1 дол.: Іван Мацалак, Гнат Балозюк, Василь Ковалик, Петро Гентиш. Разом дол. 10.00.

Чикаго-Південь — Відділ 24

О. Зрада дол. 5. По дол. 2 зложили: І. Стецина, Інж. А. Гайдук, М. Білецький, М. Вишневський, Я. Комарніський. По 1 дол. зложили: В. Савчак, В. Турчиновський, О. Ярема, М. Єдліцький, А. Бурдяк, Ю. Ватаманюк, Г. Чомко, І. Грод, В. Микитин, М. Остап, М. Івахів, З. Сенків, Ф. Семчишин, В. Максим, В. Гнатишин, В. Гринько, М. Ханас, Г. Порохонька, Е. Перхач, Т. Чурма, Ф. Колодчин, М. Гнитка. По дол. 0.50 зложили: В. Мацьків, С. Тринога, Т. Кінаш. Разом дол. 38.50.

Йонкерс, Н Й.

По 1 дол. зложили: Івась Сенькович, Шашкевич, С. Ревак. По 0.50 дол.: С. Коцивала, І. Прівко. Разом дол. 4,00.

Байон

По 1 дол. зложили: Микола Гаврилюк, Евстахій Равриш, Микола Дворський, Михайло Делейчук, Микола Пукас, Лев Федак, Іван Ванько, Мирон Сірий. Разом дол. 8.00.

Балтимор

Мельник Богдан дол. 2. По 1 дол. зложили: Стефан Івашко, Стельмах Володимир, Роман Білчак, Бабок Климентій, Снігура Євген, Сливка Іван, Верний Василь, Баран Микола. По 0.50 дол.: Бабій Василь, Стасюк Василь, Дуда Олекса, Войтович Михайло, Яремчук Стефан, Чорний Андрій, Радь Іван. Разом дол. 13.50.

Джерзи Сіти, Н. Дж.

По дол. 2.00 зложили: С. Доморецький, В. Гаврилюк, Шеремета. По 1 дол. зложили: Григорій Бура, Василь Пашчак, Дидик Дмитро, П. Пришляк, Вох, Шубак Антін, Е. Ясеньовський, Смоляк Ів., Іван Зилінський, І. Цьонко, Л. Ларій, Іван Ведмідь, Дмитро Вох, Микола Кондрин, Я. Іваницький, М. Стибицький, Петро Такой, нечиткий. Разом дол. 24.00.

Філадельфія, Па.

По дол. 2.00 зложили: М. Андрухів, С. Когут, В. Дяків, М. Савка. По 1 дол. зложили: М. Солтись, С. Мадлюс, В. Лесюк, О. Дячок, М. Петиршин, Д. Баглай, Е. Завадовський, М. Мартинєць, З. Яримович, М. Щерба, М. Сидорак, П. Фадач, М. Зубик, О. і М. Марусяк, Г. Долинський, М. Басага, С. Ковалишин, І. Чекота, П. Пекар, В. Дворський, Т. Дубчак, І. Шанайда, О. Кусень, М. Боднар, В. Коруд, Б. Тодорів, В. Бас, М. Подоляк, М. Білик, М. Петрик, П. Марчухин, І. Білик, М. Галамай, Загороновий, І. С. М. Чись, І. Харина, В. Кузьмак, М. Лушак, О. Соловій, Г. Іваськів, О. Шанайда, Х. Харина, І. Боднар, А. Кушнір, М. Чабанюк, О. Волосніський, Казанівський. По дол. 0.50: Е. Бачинський, М. Качан, Невідомий, В. Боднар.

Окремі особи на прес. фонд: Проф. Чировський 11 дол., Б. Андрушків, Детройт 2 дол., І. Древо, Канада 1 дол., М. Амброзьяк, Мінеаполіс 1 дол.